

Ainevaldkond „Sotsiaalsed“

Sotsiaalne pädevus

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloo ja nüüdisajal toimivate ühiskondlike muutuste põhjusi ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikutsenaariume ja -visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega koosõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamusi ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Ainevaldkonna kuuluvus, tunnijaotus

Ainevaldkonda õppeained on *ajalugu, ühiskonnaõpetus* ning *inimeseõpetus*. Kooli kuulmispuudega õpilaste osakonnas õpitakse ajalugu 7. - 11. klassini, ühiskonnaõpetust 8., 10., ja 11. klassis, inimeseõpetust 2. - 6. ja 8. - 9. klassini.

Sotsiaalsed nädalatunnid jaotuvad kooliastmeti järgmine:

I kooliaste

Inimeseõpetus – 5 nädalatundi

II kooliaste

Inimeseõpetus – 4 nädalatundi

Ajalugu – 5 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 2 nädalatundi

III kooliaste

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

Ajalugu – 6 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 2 nädalatundi

Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalsed käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalsed vahendused kujunevad õpilastes võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seonduvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlblise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ainevaldkonna õppeainete õppega taotletakse, et õpilane:

1. omandab adekvaatse enesehinnangu ning teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis toetavad tervikliku ja autonoomse inimese kujunemist, terviseteadlikkuse, tervist tugevdava käitumise ning tervisliku eluviisi;
2. omandab tervikliku arusaama ühiskonna nähtustest ja protsessidest ning nende seostest ja mõjust;
3. mõistab kultuurilist mitmekesisust ja demokraatia tähtsust ning ühiskonna jätkusuutliku arengu vajalikkust, aktsepteerides erinevusi;
4. hindab väärtusi, nagu vabadus, inimväärikus, võrdõiguslikkus, ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne, õiglus ja isamaalisus ning lugupidamine enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Üldpädevuste kujundamine sotsiaalainete ainevaldkonnas

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi.

Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas.

Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

Väärtuspädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhinduda ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskust seista vastu keskte normide rikkumisele kujundavad ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus. *Õpetatakse õpilasi arvestama teiste ja enda eripäradega, väärtustama oma tugevaid külgi ning sihikindlalt arendama oma nõrgemaid omadusi. Olulisel kohal on väärtussüsteemide ning uute mõistete selgitamine, kasutades IKT vahendeid, skeeme, jooniseid.*

Enesemääratluspädevust – suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse

tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme – toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained. *Kuulmispuudega lapsi õpetades tuleb kohandada õppetekste, samuti koostatakse õpilaste sõnavara ja keeleteadmisi arvestavaid töölehti. Suuliste ülesannete sooritamisel (nt kirjeldamine) toetatakse tugisõnadele, skeemidele jms. Kõnearenduslik töö seostatakse pideva kuuldetaju ja suultlugemisoskuse arendamisega. Õpetamisel toetatakse tavapärasest rohkem nägemismeelele, kasutatakse visuaalseid õppematerjale, erinevaid näit- ja IKT vahendeid.*

Matemaatikapädevust – suutlikkust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades – toetavad kõik valdkonna õppeained.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärke, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevuse kujunemist toetab õpilase eesmärgipärane õppimisele suunatud uueneva digitehnoloogia kasutamine – digitaalsed õppematerjalid, -keskkonnad ja programmid; koostöö erinevates digikeskkondades; oskus kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; info leidmine ja säilitamine digivahendite abil; kriitiline suhtumine infosse; digiloome digivahenditega.

Lõiming

Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaalsed on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu. Emakeelepädevus – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus,

info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse. *Õpetamisel arvestatakse õpilaste kõneerivajadust: vajadusel lihtsustatakse tekste, suuliste ülesannete sooritamisel (nt kirjeldamine) toetatakse tugisõnadele, skeemidele jms. Uute mõistete selgitamisel ning õpilaste suulise eneseväljenduse toetamiseks kasutatakse vajadusel sõrmendamist, suure kuulmiskahjustusega ja vähese suulise kõne oskusega õpilaste puhul ka viipeid.*

Võõrkeeltepädevus – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatikapädevus – ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusteaduslik pädevus – looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamise ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogiline pädevus – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamise võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstipädevus – Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Tervise- ja kehakultuuripädevus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Läbivad teemad

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Läbiva teemaga „Keskkond ja jätkusuutlik areng” toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Läbiva teema „Kultuuriline identiteet” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „Teabekeskond” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „Tehnoloogia ja innovatsioon” toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutavas tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „Tervis ja ohutus” käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „Väärtused ja kõlblus” taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õppes klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatööks ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid (internetiühendus, audiovisuaalse materjali kasutamise seade).
2. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul.
3. Kool võimaldab kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: Eesti Vabariigi põhiseadus, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, ÜRO lapse õiguste konventsiooni, ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid, allikakogumikud, käsiraamatud, elulooraamatud ja teabekirjandus, auvisid, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid, illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid), erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad ning statistilised ja meetodilised materjalid; IKT-põhised õppematerjalid.

Hindamine

Ainevaldkonna õppeainete hindamise täpsustatud tingimused ja kord sätestatakse kooli õppekavas, hindamisest teavitamine kooli kodukorras. Õpilase ainealaseid teadmisi ja oskusi võrreldakse õpilase õppe aluseks olevas ainekavas toodud oodatavate õpitulemustega ja tema õppele püstitatud eesmärkidega.

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang, kusjuures oluline on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet. Aineteadmiste ja -oskuste ning hoiakute hindamine võib kanda nii kujundava kui ka kokkuvõtva hindamise ülesandeid, kusjuures põhirõhk on kujundaval hindamisel. Sotsiaalsainetes hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust taotletavatele õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Inimeseõpetus

Sissejuhatus

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane tunneb ja väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist järgmistes valdkondades:

1. enesekohased ja sotsiaalsed oskused;
2. füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng;
3. tervis ja tervislik eluviis;
4. turvalisus ja riskikäitumise ennetamine;
5. üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus.

Inimeseõpetuse õpetamise üldeesmärk on aidata kaasa õpilaste sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilastes terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna.

Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele. Sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, tegutsemiseks nii üksi kui koos teistega. *Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igas kooliastmes; kuulmispuudega laste puhul aitab kontsentiline käsitus ühtlasi kinnistada ja laiendada sõnavara ning kommunikatiivseid oskusi.* I kooliastmes on rõhk õpilase enesekohasel pädevusel ning enese suhtestamisel lähiümbrusega, lõimides inimeseõpetuse temaatikat teiste õppeainetega. Teemasid käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Õpetamisel arvestatakse õpilaste kuulmise erivajadust:

- Vajadusel lihtsustatakse tekste, suuliste ülesannete sooritamisel (nt kirjeldamine) toetatakse tugisõnadele, skeemidele jms;
- Uued sõnad ja mõisted seotakse sõnaühenditeks ja lauseteks vastavalt keeleõpetuse tunnis omandatud oskustele (õpitud lausemallid).
- Kõnearenduslik töö seostatakse pideva kuuldetaju ja suultlugemisoskuse arendamisega.
- Õpetamisel toetatakse tavapärasest rohkem nägemismeelele, kasutatakse visuaalseid õppematerjale, erinevaid näit- ja IKT vahendeid.
- Uute mõistete selgitamisel ning õpilaste suulise eneseväljenduse toetamiseks kasutatakse vajadusel sõrmenamist, suure kuulmiskahjustusega ja vähese suulise kõne oskusega õpilaste puhul ka viipeid.

2.klass

2 tundi nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
	Turvalisus ja õppimine		
1	Kodu ja kool. Minu kool.	Vestlus. Vaatlus. Praktiline tegevus <i>Kuulmistreening ja suultlugemine ning kõnearenduslik töö toimub läbivalt kogu õppeaasta jooksul.</i>	Teab, mis on kool. Teab, kes on õpilane. Teab oma klassikaaslaste ja õpetaja nime. Teab oma kooli nime ja oma klassi numbrit. Teab, mis ruumid on meie koolis. Teab, mida koolis tehakse ning kes koolis töötavad.
2	Kooli ümbrus ja koolitee.	Kirjeldus. Praktiline tegevus. Õppemäng. Õpitud oskuste kasutamine elulistes situatsioonides.	Teab liiklusega seotud olulisemat sõnavara, tunneb mõnda liiklusmärki. Teab peamisi liiklusreegleid. Oskab hinnata enda ja teiste käitumist liikluses.
3	Kooli ümbrus ja koolitee.	Kirjeldus. Praktiline tegevus. Õppemäng.	
4	Minu klass.	Vestlus. Analüüs.	Teab oma kooli ja klassi käitumisreegleid ning miks neid vaja on.
	Mina ja teised		
5	Mina.	Vestlus	Teab oma vanust, sugu, sünnipäeva, juukse - ja

	Mina ja teised.	Vaatlus Võrdlemine. Analüüs. Kirjeldus	silmavärvi. Oskab öelda (<i>vajadusel õpetaja abiga või tugisõnadele, lausemallidele vm toetudes</i>), mida ta oskab ja mida ta ei oska, mis talle meeldib ja mis ei meeldi. Teab, kui vanad on klassikaaslased. Teab, mis meeldib/ei meeldi sõbrale.
6 7	Mina ja sõbrad.	Vestlus. Analüüs Õppefilmi vaatamine ja analüüs	Teab, kes on sõber ning kuidas sõbraga käituda. Teab, et tülitsema ei ole ilus ja tuleb ära leppida.
	Mina ja mu pere		
9	Minu pere.	Vestlus. Kirjeldus. Skeemi täitmine	Oskab jutustada (<i>vajadusel õpetaja abiga või küsimustele, tugisõnadele, lausemallidele vm toetudes</i>), oma perest ja sugulastest.
10	Pereliikmete tööd kodus.	Vestlus. Selgitus. Analüüs	Teab, mis töid tehakse kodus ja kes neid teeb. Teab, et kodus tuleb üksteist abistada.
11	Vanemate elukutsed.	Vestlus. Analüüs. Võrdlus. Kirjeldus.	Teab, mis tööd teevad vanemad. Oskab jutustada oma lemmiktööst. Teab, miks on vaja tööl käia. Teab, et kõik elukutsed on vajalikud.
12	Ole ettevaatlik kodus!	Õppefilmi vaatamine ja analüüs. Selgitus.	Teab, mis õnnetusi võib kodus juhtuda ja kuidas neid ennetada. Teab, mida teha õnnetuse korral.
13	Ole ettevaatlik väljaspool kodu!	Õppefilmi vaatamine ja analüüs. Selgitus. Vestlus.	Teab, mis õnnetusi võib juhtuda väljaspool kodu ja kuidas neid ennetada. Teab, mida teha õnnetuse korral.
14	Jõulude ootel.	Vestlus. Vaatlus. Käeline tegevus.	Teab, miks on jõulud toredad. Teab, kuidas ei sobi käituda. Teab, mis on jõulukalender.
15	Jõulud. Nüüd tean ja oskan.	Vestlus. Vaatlus. Käeline tegevus.	Teab erinevaid jõulukombeid, - ehteid, - toite. Teab, et jõulude ajal käiakse kirikus. Teab veerandi jooksul õpitut.
	Aeg ja aja planeerimine		
16	Õõ ja päev. Päevaplaan.	Vestlus. Analüüs. Graafiku täitmine ja lugemine.	Nimetab ja kasutab oma kõnes õpitud ajaühikuid. Teab, et ööpäev on 24 tundi. Teab, et öõ ja

	Aja planeerimine.		päev on erinevatel aastaaegadel eri pikkustega. Oskab kirjeldada ja/või koostada oma päevaplaani (<i>vajadusel õpetaja abiga või küsimustele, tugisõnadele, lausemallidele vm toetudes</i>). Teab, et kindla päevaplaani järgi elamine on tervisele kasulik. Mõistab, et oskuslikult aega planeerides on võimalik aega säästa.
17	Aastaajad ja kuud. Minevik, olevik, tulevik.	Vaatlus. Vestlus. Võrdlemine. Skeemi täitmine ja lugemine.	Teab ja oskab nimetada õiges järjekorras nädalapäevi, sh eristab puhkepäevi. Teab, et aastas on 12 kuud. Teab kuude nimetusi ja järgnevust. Teab, mis on kalender ning oskab seda kasutada. Teab, mis on minevik, olevik ja tulevik. Oskab rääkida (<i>vajadusel õpetaja abiga või tugisõnadele, lausemallidele vm toetudes</i>) oma minevikust, olevikust ja tulevikust. Oskab määratleda, kas tegevus toimus minevikus, olevikus või tulevikus.
18	Kell ja kellaeg (täis- ja pooltunnid). Ajaühikute kordamine.	Vestlus. Analüüs. Selgitus. Õpitud oskuste kasutamine elulistes situatsioonides.	Tunneb ning oskab ka ise kellal märkida täis-, veerand-, pool- ja kolmveerandtunde. Teab ja kasutab ennelõunaseid ja pärastlõunaseid kellaegu. Ütleb kellaega erinevatel viisidel (<i>nt kell on 8, kell on 8:00, kell on 20:00, kell on pool 8, kell on 7:30, kell on 19:30</i>)
	Viisakas käitumine/ tähtpäevad: kodukoht		
19	Sünnipäev	Vestlus. Analüüs. Käeline tegevus. Praktiline tegevus.	Teab, millal on enda ja pereliikmete sünnipäevad. Oskab lugeda kutselt infot. Oskab koostada ise kutset. Teab, kuidas sünnipäeval käituda
20	Riietumine	Vaatlus.	Teab mõisteid: <i>peo-, vormi-, spordi-, tööriietus.</i>

	Ohud talvisel veekogul	Vestlus. Praktiline tegevus. Õppemäng. Piltide vaatamine. Vestlus.	Oskab nimetada piltide järgi, mis riietus on inimesel seljas ja miks.
21	Käitumine söögilauas	Vestlus. Analüüs. Õpitud oskuste kasutamine praktilises situatsioonis.	Oskab katta lauda. Teab, kuhu poole paigutada kahvel ja nuga. Teab, nimetab ja järgib viisakusreegleid söögilauas.
22	Eesti Vabariigi sünnipäev.	Vestlus. Selgitus. Töö kaardiga abile toetudes.	Teab ja eristab Eesti lippu, vappi, rahvuslille, -lindu ja -kivi. Teab, millal on Eesti Vabariigi aastapäev ning mida sel päeval tehakse. Teab, kes on Eesti Vabariigi president. Teab Eesti naaberriike. Väärtustab oma kodumaad. Teab, et Eestis elab mitmeid eri rahvuseid ning kõigil neil on oma kombed ja tavad.
23	Käitumine teatris, kinos ja näitusel	Vestlus. Praktiline tegevus.	Teab, kuidas riietuda ja käituda teatris. Teab, kuidas käituda kinos ja näitusel.
	Minu keha. Enese eest hoolitsemine		
24	Kehaosad (pea- ja näoosad, kereosad, meeleelundid).	Vaatlus. Võrdlus. Õppemäng. Praktiline tegevus.	Oskab nimetada ja näidata peamisi inimese kehaosaid (<i>pea, kael, kere, käed, jalad, sõrmed, varbad, põlv, küünarnukk, istmik, kõht, selg</i>) ning pea ja näo osi (<i>silmad, nina, suu, kõrvad, laup, kukal, pealagi, lõug, põsed</i>).
25	Terve ja haige laps. Liikumine ja puhkus.	Vestlus. Vaatlus. Analüüs. Õppefilmide vaatamine ja analüüs.	Oskab väärtustada terve olemist. Teab, et haigena ei saa inimene lubada endale samaväärset elu nagu tervena. Teab, mis on nakkushaigus. Teab, et liikumine on tervisele väga kasulik. Teab, et tervisele on oluline ka korralikult puhata.
26.	Pesemine. Saunas käimine.	Vestlus. Praktiline tegevus.	Teab, et tervisele on kasulik ka puhtus. Oskab selgitada, kuidas peab puhtust hoidma. Teab, mis on saun ja mida saunas tehakse.
27	Tervislik toit.	Vaatlus. Praktiline tegevus.	Teab, et lisaks liikumisele ja pesemisele on väga oluline tervislikult toituda. Oskab nimetada

	Toit ja nälj.	Tabeli täitmine ja lugemine.	tervislikke ja ebatervislikke toite (<i>vajadusel õpetaja abiga või küsimustele, tugisõnadele, lausemallidele vm toetudes</i>). Mõistab, et kõik inimesed maailmas ei saa nii hästi süüa kui enamik inimesi Eestis. Püüab mõista, mis tunne on olla näljas. Püüab toitu mitte raisata.
28	Terve ja haige laps.	Vestlus. Analüüs. Õppemäng. Rollimängud.	Teab, millal ja miks tuleb käia arsti juures. Teab, et ravimid võivad olla ka ohtlikud. Teab, mis on retsept. Teab peamisi esmaabi põhimõtteid ja võtteid levinumate õnnetuste korral (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus).
	Tähtpäevad		
29	Munadepühad.	Vestlus. Käeline tegevus. Piltide vaatamine.	Teab munadepühade erinevaid nimetusi (<i>lihavõtte-, kiige-, kevad-, ülestõusmispühad</i>) ning peamisi munadepühade kombeid.
	Looduses käitumine		
30	Ohud looduses. Üksi metsas.	Vestlus. Analüüs. Õppefilmi vaatamine ja analüüs.	Teab, mis ohud võivad olla looduses ning kuidas neist hoiduda. Teab, mida teha, kui on hätta sattunud.
	Käitumine		
31	Käitumine ekskursioonil	Vestlus. Analüüs. Praktiline tegevus.	Teab, kuidas käituda bussis, loomaaias, muuseumis.
32	Käitumine ekskursioonil	Vestlus. Analüüs. Praktiline tegevus.	Teab, kuidas käituda metsas
33	Minu oma, meie oma	Vestlus. Võrdlus. Omandatud oskuste kasutamine elulises situatsioonis.	Teab, et võõraste asjade võtmine on varastamine.
34	Minu oma, meie oma	Vestlus. Võrdlus. Omandatud oskuste kasutamine elulises situatsioonis.	Teab, kuidas hoida laenatud asju ja kooli vara.
35	Nüüd tean ja oskan Kordamine	Ainealaste oskuste kasutamine igapäevastes elulistes situatsioonides.	Kokkuvõtte õpitud.

2.klassi õpitulemused:

õpilane

1. Teab oma kooli, õpetajate ja klassikaaslaste nimesid. Tunneb kooli ruume.
2. Oskab hinnata enda ja kaaslaste käitumist liikluses, koolis ja ekskursioonidel.
3. Oskab kirjeldada (*vajadusel õpetaja abiga või küsimustele, tugisõnadele, lausemallidele vm toetudes*), ennast ja klassikaaslast (vanus, sugu, välimus).
4. Teab, kes on hea sõber.
5. Väärtustab oma peret, teab pereliikmete töid ja kohustusi.
6. Tunneb rahvakalendri tähtpäevi (jõulud) ja – kombeid.
7. Oskab koostada oma päevaplaani. Tunneb kella (täis- ja pooltunnid).
8. Teab nädalapäevi, kuid, aastaaegu ja nende järgnevust.
9. Teab Eesti lippu, vappi, rahvuslille ja -lindu. Oskab nimetada Eesti sünnipäeva.
10. Teab ja nimetab inimese kehaosad.
11. Teeb vahet tervel ja haigel inimesel. Oskab nimetada tervislikke eluviise (*vajadusel õpetaja abiga või küsimustele, tugisõnadele, lausemallidele vm toetudes*).
12. Tunneb ohte looduses ja teab, kuidas neist hoiduda.

3.klass

1 tund nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
1.	Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega.	Vestlus. Vaatus. Kirjeldus. Selgitus. Rühmatöö. Õppemäng. <i>Kuulmistreening ja suultlugemine ning</i>	Kirjeldab (<i>vajadusel abiga – tugisõnadele, mõtteskeemidele vm visuaalsele materjalile toetudes või kõnet suulist kõnet sõrmendamise saates - NB! Kehtib läbivalt kogu õppeaasta jooksul kõikide kirjelduste juures</i>) oma välimust, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha. Nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest.

2.	Minu tegevused. Minu huvialad.	<i>kõnearenduslik töö läbivalt kogu õppeaasta jooksul.</i>	Kirjeldab (<i>vajadusel abiga – tugisõnadele, mõtteskeemidele vm visuaalsele materjalile toetudes või kõnet suulist kõnet sõrmendamise saates</i>) oma huve ja meeldivaid tegevusi.
3.	Viisakas käitumine. Head kombed.		Mõistab viisaka käitumise vajalikkust.
4.	Mina ja minu pere. Kodu ja koduarmastus.	Arutelu. Selgitus. Lugemine, töö tekstiga: küsimustele vastamine. Kirjeldus. Rollimäng. Ristsõna lahendamine.	Väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu. Nimetab oma kodukohta tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodukohta.
5.	Perekond, erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased.		Kirjeldab (<i>vajadusel abiga – tugisõnadele, mõtteskeemidele vm visuaalsele materjalile toetudes või kõnet suulist kõnet sõrmendamise saates</i>), mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad. Selgitab lähemaid sugulussuhteid.
6.	Pereliikmete tegevus ja rollid. Muutused peres.		Väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres. Teab oma kohustusi peres. Kirjeldab pereliikmete erinevaid rolle kodus.
7.	Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Ametid ja elukutsed.		Teab inimeste erinevaid töid ja töökohti. Tunneb ameteid ja elukutseid. Kirjeldab võimalusi (<i>vajadusel abiga – tugisõnadele, mõtte-skeemidele vm visuaalsele materjalile toetudes või kõnet suulist kõnet sõrmendamise saates</i>), kuidas abistada pereliikmeid kodustes töodes.
8.	Mina ja tervis. Tervis. Terve ja haige inimene.	Vestlus. Selgitus. Vaatlus. Kirjeldus.	Kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda. Kirjeldab tervet ja haiget inimest. Teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte. Teab enamlevinud haigusi.
9.	Haigused.		
10.	Ravimid.	Piltide vaatamine. Juhtumi analüüs. Õppemäng. Arsti vestlus.	Teab enamlevinud ravimeid. Teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud.
11.	Tervislik eluviis: toit, uni, puhkus.	Video vaatamine.	Mõistab ja kirjeldab (<i>vajadusel abiga – tugisõnadele, mõtteskeemidele vm visuaalsele materjalile toetudes või kõnet suulist kõnet sõrmendamise saates</i>) tervise hoidmise viise:
12.			

			mitmekesine toit, uni ja puhkus ning liikumine ja sport.
13.	Esmaabi. Abi saamise võimalused.		Demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus). Teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi.
14. 15.			
16.	Mina ja kodumaa. Rahvakalendri tähtpäevad: jõulud.	Arutelu. Vaatlus. Kirjeldus. Piltide vaatamine. Iseseisev töö. Praktiline tegevus. Dramatiseering.	Kirjeldab jõulude (<i>vajadusel abiga – tugisõnadele, mõtteskeemidele vm visuaalsele materjalile toetudes või kõnet suulist kõnet sõrmendamise saates</i>) rahvakombeid.
17.			
18.	Eesti Vabariigi aastapäev. Rahvussümbolid ja hümn. Eesti rikkus.	Töö kaardiga. Info otsimine teabeallikatest. Rollimäng. Lugemine, töö tekstiga: küsimustele vastamine. Tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi.	Väärtustab Eestit, oma kodumaad. Oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti. Leiab Euroopa kaardilt Eesti.
19.			
20.	Rahvakalendri tähtpäevad: Mardipäev.		Kirjeldab mardipäeva rahvakombeid.
21.	Rahvakalendri tähtpäevad: Kadripäev.		Kirjeldab (NB! Ka edaspidi kõikide kirjeldavate tegevuste juures - vajadusel abiga – tugisõnadele, mõtteskeemidele vm visuaalsele materjalile toetudes või kõnet suulist kõnet sõrmendamise saates) kadripäeva rahvakombeid.
22.	Rahvakalendri tähtpäevad: lihavõttepühad.		Kirjeldab lihavõttepühade rahvakombeid.
23.	Mina ja minu pere. Vastlapäev ja kombed.	Arutelu. Vaatlus.	Kirjeldab vastlapäeva kombeid.
24.	Kodukoht.	Kirjeldus. Selgitus. Rollimäng.	Tunneb kodukoha sümbolikat. Leiab Eesti kaardilt kodukoha. Nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodukohta.
25.	Abivalmidus. Kohuse- ja vastutustunne.	Paaristöö.	Väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres.

		Juhtumianalüüs. Praktiline tegevus.	Teab oma kohustusi peres. Kirjeldab pereliikmete erinevaid rolle kodus. Teab inimeste erinevaid töid ja töökohti. Kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töodes.
26.	Kodu traditsioonid.		Jutustab oma pere traditsioonidest (<i>vajadusel abiga – küsimustele, tugisõnadele, mõtteskeemidele vm visuaalsele materjalile toetudes või kõnet suulist kõnet sõrmendamisega saates</i>).
27.	Koduümbrus. Naabrid. Võõraga kaasaminek.		Oskab tänaval käituda ning ületada sõiduteed ohutult. Kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti.
28.	Ohud kodus ja koduümbruses.		
29.	Mina: aeg ja asjad. Aeg. Oma tegevuse kavandamine.	Arutelu. Kirjeldus. Selgitus. Juhtumianalüüs. Õppemäng. Rühmatöö.	Eristab, mis on aja kulg ja seis. Oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist. Väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks.
30.	Täpsus, lubadused, vastutus.		Väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks. Väärtustab ausust asjade jagamisel.
31.	Asja väärtus ja hind.		Selgitab asjade väärtust. Oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta.
32.	Mina.	Praktiline tegevus.	
33.	Mina looduses.	Arutelu. Kirjeldus.	Kirjeldab oma huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha.
34.	Ohutu käitumine matkal /ekskursioonil.	Rollimäng. Õppekäik.	Teab, kuidas peab matkal, ekskursioonil käituma.
35.		Demonstratsioon.	

**Üldised õpitulemused 3. klassis:
õpilane**

1. Kirjeldab (*vajadusel abiga – küsimustele, tugisõnadele, piltidele, mõtteskeemidele vms visuaalsele materjalile toetudes*) oma välimust, huve ja tegevusi.

2. Nimetab enda ja teiste sarnasusi ja erinevusi (*kasutades suulist kõnet vastavalt eesti keele tundides õpitud oskustele, vajadusel ka viipeid; saadab kõnet sõrmendamisega*).
3. Mõistab viisaka käitumise vajalikkust, arvestab ning kirjeldab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, piltidele, mõtteskeemidele vms visuaalsele materjalile toetudes*), mis on õige ja ebaõige käitumine.
4. Väärtustab peresuhteid, kodu ja kodukohta.
5. Teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid.
6. Selgitab ja mõistab lähemaid sugulussuhteid. Teab oma kohustusi peres, kirjeldab (*vajadusel abiga – küsimustele, tugisõnadele, piltidele, mõtteskeemidele vms visuaalsele materjalile toetudes*) pereliikmete erinevaid rolle ja väärtustab üksteise abistamist.
7. Teab ja kirjeldab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, piltidele, mõtteskeemidele vms visuaalsele materjalile toetudes*) enamlevinud rahvakombeid.
8. Tunneb oma kodumaad Eestit (pealinn, sünnipäev, naabrid, president, sümboolika).
9. Oskab tänaval käituda.
10. Oskab eristada oma ja võõrast asja, teab asjade väärtust.

4.klass

1 tund nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
1.	Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus.	NB! <i>Kuulmistreening, suultlugemise harjutamine ning kõnearenduslik töö toimuvad läbivalt kogu õppeaasta jooksul.</i> Vestlus. Kirjeldus. Selgitus.	Väärtustab igaühe individuaalsust seoses välimuse, huvide ja tegevustega. Väärtustab inimese õigust olla erinev.
2.	Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused.	Rühmatöö. Lugemine, töö tekstiga: küsimustele vastamine, lünkteksti täitmine.	NB! <i>Kõikide suulist kõnekasutust eeldavate ülesannete puhul, nagu jutustamine, selgitamine, kirjeldamine, võrdlemine jms toetub õpilane vajadusel tugisõnadele, mõistekaartidele, küsimustele vms; vajadusel saadab kõnet sõrmendamisega.</i> Selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust. Nimetab enda õigusi ja kohustusi. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
3.	Mina ja meie. Minu ja teiste vajadused.	Arutelu. Kirjeldus.	Nimetab inimese eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega.

4.	Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus.	Selgitus. Rühmatöö. Rollimängud. Juhtumianalüüs.	Kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, hindab ennast nende omaduste järgi. Väärtustab sõprust.	
5.	Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine.		Teab, kuidas olla hea kaaslane ning kuidas teha koostööd. Eristab enda head ja halba käitumist.	
6.	Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine.		Väärtustab leppimise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes. Nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ja leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks. Väärtustab leppimise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes.	
7.				
8.	Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest.		Demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast kahjustavast tegevusest. Teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral. Mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktsepteeritud ja lubatud käitumine.	
9.				
10.				
11.	Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Vastutus.		Kirjeldab oma sõnadega, mida tähendavad vastutustundlikkus ja südametunnistus. Väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist. Nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust. Kirjeldab oma tegevuse planeerimist nädalas, väärtustades vastutust.	
12.				
13.				
14.	Minu käitumise mõju ja tagajärjed.		Kirjeldab oma käitumise tagajärgi ning annab neile hinnangu.	
15.				
16.	Mina ja tervis. Vaimne ja füüsiline tervis.		Vestlus. Selgitus. Vaatlus. Kirjeldus. Piltide vaatamine. Juhtumi analüüs. Paaristöö. Arsti vestlus – diskussioon. Video vaatamine.	Eristab vaimset ja füüsilist tervist.
17.	Tervislik eluviis.			Kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine. Väärtustab tervislikku eluviisi.
18.	Ohud tervisele ja toimetulek olukorras.			Kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda ja hoiduda tegevusest, mis kahjustab tema tervist. Nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral.
19.	Mina ja kodumaa. Küla, vald, linn, maakond.	Lugemine, töö tekstiga. Töö kaartidega. Töö mõistetega. Iseseisev loovtöö. Piltide	Selgitab skeemi järgi haldusüksuste seoseid oma kodukohas.	
20.	Eesti teiste riikide seas.		Leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid.	

	Naaberriigid.	vaatamine.	
21.	Eesti Vabariigi ja kodukoha sümboolid.	Jutustamine. Dramatiseering. Info otsimine teabeallikatest.	Nimetab Eesti rahvuslikke ja riiklikke sümboleid. Väärtustab oma kodumaad.
22. 23.	Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.		Kirjeldab Eestis elavate erinevate rahvaste tavasid ja kombeid ning austab neid.
24	Mina: teave ja asjad. Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju.	Arutelu. Kirjeldus. Selgitus. Juhtumianalüüs. Õppemäng. Praktiline paaristöö.	Kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid.
25 26	Turvaline käitumine meediakeskkonnas.		Selgitab, kuidas reklaamid võivad mõjutada inimeste otsuseid ning turvalist käitumist meediakeskkonnas.
27	Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Vastutus.		Teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning et raha teenitakse tööga. Mõistab oma vastutust asjade hoidmisel ja laenamisel. Selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine.
28	Oma kulutuste planeerimine.		Kirjeldab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes.
29	Mina ja meie. Liiklusreeglid.	Arutelu. Selgitus. Praktiline tegevus. Õppemäng.	Teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda liikluses turvaliselt.
30	Mäng ja töö.	Dramatiseering. Video vaatamine.	Eristab tööd ja mängu.
31 34	Kohusetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.		Selgitab enda õppimise eesmärgid ning toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada. Teab tegureid, mis soodustavad või takistavad keskendumist õppimisel. Väärtustab lubadustest kinnipidamist ja vastutust.
35.	Kordamine		

**Üldised õpitulemused 4. klassi ja I kooliastme lõpul:
õpilane**

11. Väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad.

12. Oskab suhelda (*kasutades suulist kõnet vastavalt eesti keele tundides õpitud oskustele, vajadusel ka viipeid; saadab kõnet sõrmendamise*ga) ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd, ning sõnastab (*vajadusel abiga*) oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise.
13. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.
14. Teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, piltidele, mõtteskeemidele vms visuaalsele materjalile toetudes*), mis on õige ja ebaõige käitumine.
15. Väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana.
16. Teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid.
17. Mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda.
18. Kirjeldab (*vajadusel abiga – küsimustele, tugisõnadele, piltidele, mõtteskeemidele vms visuaalsele materjalile toetudes*), mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning planeerib oma aega ja igapäevaseid tegevusi.
19. Teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid.
20. Teab Eesti riigi sümboleid ja lähemaid naaberriike.

Inimeseõpetus II kooliastmes

Inimeseõpetus laiendab õpilaste maailmapilti ning võimaldab seostada erinevates õppeainetes omandatud teadmisi reaalse eluga.

Inimeseõpetuse õppesisu on *kuulmise erivajadustega lastel väga tihedalt lõimitud kõnearendusliku tööga – laiendatakse sõnavara, arendatakse ja süvendatakse suulise kõne ning kirjalike tekstide mõistmist. Õpilaste väljendusoskuse arendamiseks luuakse reaalseid kõnesituatsioone, rollimänge, arutelusid, dialooge, paaris- ja rühmatöid, sooritatakse iseseisvaid töid tekstiga, täidetakse lünktekste. Oluline on õpilaste arutlus- ja analüüsisivõime kujundamine. Kõnearendusliku tööga kaasneb õpilaste kuuldetaju ja suultlugemisoskuse arendamine.*

Inimeseõpetuse õpetamisel kuulmise erivajadustega lastele ei sobi loenguvorm, kuna puue ei võimalda juttu kuuldeliselt vastu võtta. Seetõttu on õpetamisel tavapärasest suurem rõhuasetus kirjaliku kõne ja näitvahendite kasutamisel.

Töös tekstidega tuleb tähelepanu pöörata uute mõistete selgitamisele ja aktiivses kõnes kasutamisele, teksti sisust arusaamisele ja olulise info leidmisele. Selleks kasutatakse visualiseeritud õppematerjale: õppefilme (soovitavalt subtiitritega), pilte, jooniseid, skeeme, tabelleid, pp-esitlusi, õppefilme jm õpetajate poolt koostatud õppematerjale; sooritatakse praktilisi ülesandeid, käiakse õppekäikudel, külastatakse näitusi ja kohtutakse erinevate erialade inimestega (nende töökohtades).

Õppetegevuse ühe olulise aspekti moodustavad praktiline info otsimine ning selekteerimine erinevate visuaalsete infokanalite (raamatud, internet) kaudu. Arvestada tuleb, et kuulmispuude tõttu ei omanda õpilased iseseisvalt auditiivset infot massimeedia kaudu, kus puudub suultlugemisvõimalus (raadio, televisioon).

Vajalik on õpitava lõimimine teiste õppeainetega, käsitlevate teemade kinnistamine teistes õppeainetes ja vastupidi.

Inimeseõpetuse läbivateks teemadeks on:

- keskkond ja jätkusuutlik areng – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks;
- kultuuriline identiteet – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust;
- teabekeskond – taotletakse õpilase kujunemist teabeteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat teabekeskonda,
- tehnoloogia ja innovatsioon – taotletakse õpilase kujunemist nüüdisaegseid tehnoloogiaid kasutada oskavaks inimeseks ja tuleb toime tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;
- tervis ja ohutus – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele;
- väärtused ja kõlblus – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

5.klass

1 tund nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
1.	SUHTLEMINE Mina ja suhtlemine. Enesetutvustamine, käitumisreeglid klassis, koolis, sööklas.	Sõnavara laiendamine, uute mõistete selgitamine ja aktiivses kõnes kasutamine, teksti sisust arusaamine, olulise info leidmine, iseseisvad tööd tekstiga, küsimustele vastamine,	Väärtustab ennast ümbritsevaid inimesi ning keskkonda (koolimaja ja selle ümbrust). Teab käitumisreegleid koolis, kooli erinevates ruumides. Oskab ennast tutvustada ja kaaslaste enesetutvustust viisakalt kuulata.
2.	Minu iseloomujooned. Erinevate iseloomuomaduste kirjeldamine.	lünktekstide täiendamine, töölehed, kuuldetaju ja suult lugemise oskuse arendamine. Kõnesituatsioonide loomine, dialoogid, arutelud, verbaalsed ja mitteverbaalsed rollimängud ja demonstreerimine, valikute	Teab, et inimese iseloom kujuneb aja jooksul. Teab, mis tegurid mõjutavad inimese iseloomuomaduste kujunemist. Eristab positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni ning põhjendab oma arvamust. Koostab (<i>vajadusel abiga</i>) võrdleva tabeli enda negatiivsetest ja positiivsetest isiksuseomadustest ning kirjeldab ennast selle põhjal. Teab, et inimene ise näeb ennast teistmoodi kui kaaslasted; saab muuta enda käitumist ja selle läbi ka iseloomu. Väärtustab enda positiivseid iseloomuomadusi.

3.	Kaaslaste ja minu enesehinnang. Kõrge, madal ja normaalne enesehinnang.	tegemine, paaristööd, täiendava teabe otsimine, internetiallikate kasutamine, esitluste vaatamine ning analüüsimine filmiklippide arutelu.	Teab, et inimesel võib olla kõrge, madal või normaalne enesehinnang. Teab, miks on liiga kõrge või madal enesehinnang halb. Analüüsib (<i>õpetaja abiga</i>) erinevate olukordade kirjelduse kaudu inimese enesehinnangut. Pakub võimalusi, kuidas saaks muuta liiga kõrget või madalat enesehinnangut. Ühe nähtud filmi või loetud loo tegelase enesehinnangu analüüsimine rühmatööna.
4.	Suhtlemine teistega. Teisest rahvusest ja kultuurist pärit inimeste, puudega inimestega eripärade arvestamine suhtlemisel.		Teab, et inimesed on erinevad. Suhtub sallivalt ning väärtustab erinevaid inimesi ning nende (kultuurist, puudest tulenevaid) eripärasid. Teab, missugused on erinevate puuetega inimeste vajadused ning kuidas on võimalik neid inimesi abistada.
5.	Konfliktid ja nende lahendamine.		Teab, mis on konflikt. Oskab välja tuua erinevaid konfliktide tekkimise põhjuseid. Teab, et konflikte saab lahendada erinevalt. Analüüsib (<i>rühmatööna, õpetaja abiga</i>) erinevates olukordades (nt. filmilõigud) kasutatud konfliktide lahendamise võtteid. Oskab konfliktis olukorras säilitada rahu ning püüab konflikte lahendada võimalikult tõhusalt. Lahendab rollimängu käigus konflikte erineval viisil.
6.	Suhtlemine ja käitumine veebis. Netietikett, info /piltide jagamine ning võõrastega suhtlemine veebis.		Teab, missugused ohud internetis valitsevad. Teab, mis on netietikett ja selle reegleid. Teab, kuidas käituda internetis nii, et ei tekitaks endale ja teistele kahju. Teab, missugust infot on veebis mõistlik jagada, mida mitte.
7.	Ohud internetis. Kes on veebikiusamise ohver? Kuidas peaks käituma veebikiusamise ohver. Veebikonstaabel.		Analüüsib (filmide analüüs abiga, rühmatööna) erinevaid väärkäitumisi internetis. Teab, kuidas kaitsta ennast internetikiusamise eest. Teab, kuidas käituda, kui on sattunud veebikiusamise ohvriks. Teab, kes on veebikonstaabel, kuidas tema käest abi saada.

8.	<p>TERVIS Tervise olemus. Tervisenäitajad. Terve ja haige inimene, põhilised tervisenäitajad (kehakaal, pikkus, kehatemperatuur, pulsisagedus, enesetunne).</p>	<p>Teab, mida mõeldakse vaimse, füüsilise ja sotsiaalse tervise mõiste all. Oskab välja tuua esmased tunnused, mille järgi saab öelda, kas inimene on terve või haige. Teab, millal inimesel on palavik. Teab, kuidas mõõdetakse pulssi, vererõhku. Teab, et kaal ja pikkus on omavahel seotud. Väärtustab tervist.</p>
9.	<p>Hambad ja hammaste tervishoid.</p>	<p>Teab hammaste ehitust. Teab, miks on vaja breketeid. Teab, kuidas hammaste eest hoolitseda. Teab, missugused toidud on hammastele kasulikud ja kahjulikud.</p>
10.	<p>Hügieen (enesehügieen). Naha ehitus ja puhtus, enamlevinud nahahaigused.</p>	<p>Teab, mis osadest koosneb nahk ning mis on naha ülesanded. Teab, mis võib juhtuda, kui nahk on kahjustunud. Teab põhilisi hügieeninõudeid. Teab enamlevinud nahahaiguseid (sügelised, seenhaigus, täid, kirbuhammustused) ning kuidas neid ravida.</p>
11.	<p>Hügieen. Riiete, jalanõude puhtus ja korrashoid, hankimine, kandmine, taaskasutus.</p>	<p>Teab, et riietuda tuleb olukorrale ja ilmastikule vastavalt. Teab, kuidas hooldada jalanõusid ja riideid. Teab, kust on võimalik riideid ja jalanõusid saada, kuidas osta paraja suurusega jalanõusid ja riideid. Teab, et väikseks jäänud riideid saab anda teistele inimestele kasutamiseks. Väärtustab puhast ning korrektset väljanägemist, riiete taaskasutust.</p>
12.	<p>Vaimne tervis. Õppimine ja teadmiste saamine. Erinevad võimalused teadmiste saamiseks, meelde jätmise strateegiad.</p>	<p>Teab, kuidas saada uusi teadmisi (raamatud, internet, vanemate inimeste kogemused, teatmeteosed, entsüklopeediad). Teab, kuidas kasutada entsüklopeediat. Teab, kuidas aega planeerida, missuguseid tehnikaid kasutada, et õpitav jääks kiiremini ja süstemaatilisemalt meelde. Teab, et erinevaid teadmisi saab omavahel seostada.</p>
13.	<p>Vaimne tervis. Uni, unenäod.</p>	<p>Teab, missuguseid tingimusi vajab inimene magamiseks. Teab, et laps vajavad ööpäevas 8-10 tundi und. Teab, et unenägudele omistatakse tähendusi.</p>
14.	<p>Vaimne tervis. Erinevad ametid, töötus, töökaotus, kuidas need mõjutavad vaimset tervist.</p>	<p>Teab enamlevinud elukutseid ning nende töödega seonduvaid tegevusi. Teab, et mõni töö on tervisele ohtlik. Teab, et inimesed töötavad selleks, et olla kasulikud ning teenida raha.</p>

		Oskab väärtustada tööga saadud raha. Toob välja välismaal töötamise plussid ja miinused (<i>abiga, rühmatööna</i>). Teab, missugused raskused on inimesel, kui ta on töötu. Suhtub sallivalt kodutustesse ja raskustesse sattunud inimestesse.
15.	Vaimne tervis. Majapidamistööd, vaba aeg ja selle kasutamine.	Kirjeldab, kuidas tema kodus on kodutööd jagatud. Arutleb (<i>rühmatööna, kavapunktiidele, küsimustele, tugisõnadele jms toetudes</i>) teemal, kuidas naiste ja meeste tööd on ajas muutunud. Mõistab, et laps saab aidata majapidamistöid teha. Väärtustab vanemate ja vanavanemate abistamise vajadust.
16.	Vaimne tervis. Päeva- ja nädalakava.	Teab nädala- ja päevakava koostamise põhimõtteid. Analüüsib <i>rühmatööna</i> erinevaid päeva- ja nädalakavu, toob välja konkreetse kava positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostab oma päeva- ja nädalakava.
17.	TERVISLIK ELUVIIS Füüsiline aktiivsus. Õige rüht, tervisesport.	Teab, et füüsiline ja vaimne tervis on seotud. Mõistab, et terve olemiseks on vaja teha sporti, teha füüsilist tööd. Teab, kuidas saavutada ning hoida õiget rühti. On teadlik probleemidest, mis kaasnevad rühvigadega. Teab, et spordiga on vaja tegeleda järjepidevalt. Teab, kuidas sobivat spordiala valida.
18.	Tippsport.	Arutleb (<i>vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile jms toetudes</i>) tippspordiga kaasnevate plusside ja miinuste üle. Oskab nimetada mõnda Eesti kuulsat tippsportlast. Teab olulisemaid spordisuurvõistlusi.
19.	Toiduained, toitained (süsivesikud, valgud, rasvad, vitamiinid, mineraalained), toidupüramiid.	Oskab selgitada mõisteid <i>toiduained</i> ja <i>toitained</i> . Teab, mis toitaineid on igapäevases toidus ning miks neid inimesele vaja on. Teab, kuidas on üles ehitatud toidupüramiid. Koostab toidupüramiidi.
20.	Tervisliku toitumise põhimõtted.	Teab, et inimese organism vajab toimimiseks tasakaalustatud ja mitmekesist toitu. Teab tervisliku toitumise põhimõtteid. Oskab nimetada nn rämpstoitu ning põhjendada, miks ei peaks seda tarbima.
21.	Tervislik nädalamenüü.	Oskab koostada tervisliku nädalamenüü ning tutvustada seda kaaslastele.

22.	Laua katmine, lauakombed.	Teab, kuidas lauda katta ning oskab lauas viisakalt käituda. Koos klassiga piduliku sündmuse jaoks menüü koostamine, laua katmine ning ühine söömine.
23.	MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED Tüdrukute kehalised muutused murdeas.	Teab mõisteid <i>murdeiga</i> ehk <i>teismeliseiga</i> ehk <i>puberteet</i> . Teab, et murdeiga algab erineval ajal ja kulgeb igal inimesel erineva tempoga. Teab, missugused muutused toimuvad murdealise tüdruku kehaga.
24.	Poiste kehalised muutused murdeas.	Teab, missugused muutused toimuvad murdealise poisi kehaga. Teab, kuidas murdeas oma keha eest hoolitseda (vajalike hügieenitarvete tutvustamine).
25.	Emotsionaalsed muutused murdeas.	Teab, missugused eripärad on murdealiste poiste ja tüdrukute käitumises. Teab, mida oleks vaja arvestada suhtlemisel vanematega ja vastassugupoole esindajast eakaaslastega. Oskab arutleda (<i>vajadusel abiga või rühmatööna</i>) murdealiste laste foorumisse kirjutatud probleemide üle, leida sobivaid lahendusi. On teadlik internetis olevatest materjalidest, kust saab lisainformatsiooni ja abi murdeea kohta.
26.	TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE Tuleohutus. Tuleohutusvahendid, käitumine tulekahju korral, hoonete kindlustamine.	Teab, missugused tuleohutusvahendid peaksid kodus olema. Teab enamlevinud tulekahju tekkimise põhjuseid. Teab, kuidas käituda tulekahju korral. On teadlik sellest, et hooned on võimalik kindlustada. Väärtustab päästjate tööd.
27.	Ohutu liiklemine. Ohud liikluses, liikluseeskirja eiramise tagajärjed.	Teab, miks on vaja liikluseeskirja tunda ning seda järgida. Oskab välja tuua sagedasemad liiklusõnnetuste põhjused. On teadlik, missugused tagajärjed on liiklusõnnetustel. Väärtustab inimest. Teadvustab, miks on vaja rulluisude ja jalgrattaga sõitmisel vaja kanda turvavarustust.
28.	Ohud vaba aja veetmisel. Ohud looduses, ohtlikud hobid, ohud reisil.	Teab, missugused ohud varitsevad looduses matkajat (puugid, rästikud, kiskjad, soosse vajumine, varingud, vette hüppamisega kaasuvad ohud, uppumine jne) ning kuidas nende õnnetuste korral käituda. Oskab nimetada ohtlike hobisid, põhjendada nende ohtlikkust ning teab, kuidas õnnetusi ära

			<p>hoida. Teab, et reisimisel võõrastes maades on palju ohte seotud teadmatusena (tuleb enne reisi ohtude kohta uurida). Teab, et erinevates maades kehtivad isesugused käitumis- ja liiklusreeglid. Teab, et enne reisi tuleks teha reisikindlustus.</p>
29.	HAIGUSED JA ESMAABI Häirekeskusesse helistamine.		<p>Oskab nimetada õnnetusjuhtumeid, mille korral helistada häirekeskuse numbril 112. Teab, mida on vaja öelda häirekeskusesse helistamisel. Oskab (<i>vajadusel näidise järgi</i>) koostada suulist dialoogi, mida kasutab rollimängus häirekeskusesse helistamisel (kujuteldavad õnnetusjuhtumid).</p>
30.	Kodune apteek.		<p>Oskab nimetada kodus apteegis vajalikke esmaabivahendeid. Põhjendab (<i>tugisõnadele toetudes</i>), mille jaoks neid vahendeid kasutatakse. Oskab tõlgendada kehatemperatuuri ning teab erinevaid võimalusi, kuidas seda alandada.</p>
31.	Mõned praktilised esmaabivõtted: haava puhastamine, sidumine		<p>Teab, missugused ohud valitsevad esmaabi andmisel. Teab, et esmaabi andmisel ei tohi ennast ohtu seada. Teab, kuidas peatada verejooksu, kuidas ohutult haava puhastada ning erinevates kehapiirkondades siduda. Oskab abiga analüüsida, kas õppefilmis nähtud esmaabi andmine toimus õigesti.</p>
32.	KESKKOND JA TERVIS Loodus ja tehiskeskond. Keskkonnategurid – õhk, vesi, pinnas.		<p>Väärtustab looduskeskkonda. Teab, mis on loodus- ja tehiskeskond ning, et need mõjutavad üksteist. Teab, mis reostab õhku, vett, pinnast ning kuidas need reostunult mõjutavad inimese tervist ja keskkonda. Teab, kuidas hoida õhku, vett ja pinnast puhtana.</p>
33.	Jäätmed: erinevad liigid, sorteerimispõhimõtted		<p>Oskab nimetada (<i>vajadusel visuaalsele materjalile toetudes</i>) erinevaid jäätmeliike, mida inimene tekitab. Kujutab ette, kui kaua lagunevad erinevad jäätmed looduses. Teab, mis põhimõtete järgi tuleb prügi sorteerida. Teab, missuguseid jäätmeid tuleb viia jäätmejaama. Otsib internetist oma kodule kõige lähemal asuva jäätmejaama asukohta.</p>
34.	Keskkonda säästev eluviis. Jäätmete taaskasutamine.		<p>Teab, kuidas säästlikult tarbida, et tekiks vähem jäätmeid. Kirjeldab (<i>vajadusel küsimustele, tugisõnadele või mõistekaardile toetudes</i>) vähemalt ühte põhimõtet oma elus,</p>

		mis aitab loodus-keskkonda hoida. Teab, kuidas toimub jäätmete käitlemine ning et jäätmeid saab taaskasutada ning kuidas seda saab teha.
35.	Aasta jooksul õpitud mõistete kordamine ja kinnistamine.	Aasta jooksul õpitud oluliste mõistete kinnistamine.

Õpitulemused 5. klassi lõpetamisel:

Õpilane

1. kirjeldab enda ja teiste inimeste iseloomuomadusi, enesehinnangut (*vajadusel abiga: raskemaid sõnu sõrmendades, tugisõnadele, mõistekaardile jms toetudes*);
2. väärtustab ennast ja teisi inimesi ning nende eripärasid;
3. oskab analüüsida erinevaid konfliktseid olukordi ning neid rahumeelselt lahendada;
4. teab, missugused on internetis suhtlemise reeglid, oskab ennast kaitsta veebis valitsevate ohtude eest;
5. oskab kirjeldada (*vajadusele küsimustele, tugisõnadele või mõtteskeemile toetudes*) oma tervisliku seisundi põhinäitajaid;
6. teab, kuidas hoolitseda hammaste tervishoiu eest;
7. oskab hoida enda, riiete ja jalatsite hügieeni;
8. teab, mis haigused kaasnevad hügieenireeglite eiramisega.
9. teab ning väärtustab tervisliku eluviisi põhimõtteid;
10. oskab hoida ning arendada enda vaimset ja füüsilist tervist;
11. mõistab tervisliku toitumise ning tervisespordiga tegelemise vajalikkust;
12. teab, missugused kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad poistel ja tüdrukutel puberteedieas;
13. mõistab, et murdeiga on varieeruv ning igal inimesel on erinev arengutempo;
14. oskab nimetada (*vajadusel visuaalse abiga – pildid, mõistekaardid jms*) erinevaid ohuolukordi ning nende põhjusi;
15. teab, kuidas ohuolukorras käituda (sh abi kutsuda);
16. oskab väiksemat haava endale ohutult puhastada ning siduda;
17. teab, mis reostab õhku, pinnast ja vett ning kuidas sellest hoiduda;
18. väärtustab prügi sorteerimist ning taaskasutust;
19. järgib säästva tarbimise põhimõtteid.

6.klass

2 tundi nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
1.	TERVIS Mittenakkushaigused: külmetushaigused, südamehaigused (infarkt), närvisüsteemahaigused (insult), diabeet, kasvajad.	Sõnavara laiendamine, uute mõistete selgitamine ja aktiivses kõnes kasutamine, teksti sisust arusaamine, olulise info leidmine, iseseisvad tööd tekstiga, küsimustele vastamine,	Oskab väärtustada tervist. Teab, et on olemas haigused nagu <i>insult, infarkt, vähk ja diabeet</i> . Teab, kuidas need haigused avalduvad ja inimese elu mõjutavad. Teab, mis on haiguste tekkimise põhilised riskifaktorid. Teab, kuidas eelnimetatud haigusi ennetada. Teab esmaseid külmetushaiguste ravi võtteid.

2.	Allergia: astma, astmahoog, heinapalavik-ja nohu, toiduallergia, loomakarvade-ja tolmuallergia.	lünktekstide täiendamine, töölehed, kuuldetaju ja suult lugemise oskuse arendamine. Kõnesituatsioonide loomine, dialoogid, arutelud, verbaalsed ja mitteverbaalsed rollimängud ja demonstreerimine, valikute tegemine, paaristööd, täiendava teabe otsimine, internetiallikate kasutamine, ppt-esitluste vaatamine ning analüüsimine filmiklippide arutelu.	Saab aru mõistetest <i>astma, astmahoog, heinapalavik-ja nohu, toiduallergia, loomakarvade-ja tolmuallergia</i> . Teab, milles väljendub astma ning kuidas tuleb astmahoo korral tegutseda. Teab, millest hoiduda allergia korral ning kuidas seda leevendada.
3.	Nakkushaigused ja vaksineerimine.		Teab, et nakkushaigusi põhjustavad viirused ja bakterid. Teab, mõiste epideemia tähendust. Teab mõiste <i>vaksineerimine</i> tähendust ning mõistab, miks see on vajalik. Teab, kuidas nakkushaiguste levikut ära hoida ning kuidas ennast kaitsta enamlevinud nakkushaiguste eest. Teab õpitavate nakkushaiguste (<i>tuberkuloos, kopsupõletik, ohatis, gripp</i>) põhilisi sümptomeid. Teab, et antibiootikume tuleb võtta täpselt arsti ettekirjutuse järgi.
4.	Nakkushaigused -parasiidid (täid, sügelised), puukidest põhjustatud haigused.		Teab, et osa haigusi on parasiitide (täid, sügelised) põhjustatud. Teab, kuidas ära hoida täisiid ja sügelisi. Teab, kuidas ravida täide ja sügeliste põhjustatud kaebusi. Teab, et puugi hammustus võib põhjustada raskeid haigusi (<i>borrelioosi ja puukentsefaliiti</i>). Teab, kuidas hoiduda puugi hammustusest. Teab, et puukentsefaliidi vastu on võimalik vaksineerida.
5.	Arstiabi ja rahvameditsiin.		Teab, mis võimalused on Eestis arstiabi saada Eestis (kiirabi, erakorralise meditsiini osakond, eriarstid, perearst). Teab mõningaid eriarste (<i>kõrva-, nina-, kurguarst, neuroloog, kirurg, günekoloog, nahaarst, ortopeed</i>), mida nad ravivad, kuidas nende vastuvõtule saada. Teab, enda perearsti nime ning enamlevinud kaebusi, millega pöörduda perearsti juurde. Teab, et rahvameditsiinis ravitakse ravimtaimedega. Teab enamlevinud ravimtaimede (<i>kummel, saialill, raudrohi, piparmünt, teeleht jne</i>) nimetusi ning milleks neid kasutatakse. Teab, kes on ravitsejad ning mida nad teevad.
6.	Arsti juurde aja kirja panemine. Arstiga suhtlemine.		Teab, kuidas arsti juurde aega kirja panna. Oskab rollimängu käigus arsti juurde aega kirja panna. Oskab rollimängu käigus arstiga suhelda, oma kaebusi öelda, selgitada, täpsustada.

7.	TERVIS: ESMAABI Häirekeskusesse helistamine. Kodune apteek.		Oskab nimetada erinevaid õnnetusjuhtumeid, mille korral tuleb helistada häirekeskuse 112 numbril. Oskab koostada dialoogi, mida kasutab rollimängus häirekeskusesse helistamisel (kujuteldavad õnnetusjuhtumid). Oskab nimetada kodus apteegis vajalikke esmaabivahendeid. Põhjendab, mille jaoks neid vahendeid kasutatakse. Oskab tõlgendada kehatemperatuuri ning teab erinevaid võimalusi, kuidas seda alandada. Teab, kuidas käituda sageli esineva pea- ja kõhuvalu korral.
8.	Nikastus, luumurd. Selgroovigastus. Ninaverejooks. Minestamine. Lämpumine. Päikesepiste.		Teab, missugused ohud valitsevad esmaabi andmisel. Teab, et esmaabi andmisel ei tohi ennast ohtu seada. Teab, kuidas käituda nikastuse, luumuru, selgroovigastuse, minestamise, päikesepiste, ninaverejooksu ja lämbumise korral. Teab, et oskamatu esmaabi andmine võib tuua kahju. Oskab <i>õpetaja abiga</i> analüüsida, kas õppefilmis nähtud esmaabi andmine toimus õigesti.
9.	Põletus. Loomahammustused. Mesilase- ja herilase nõelamine. Rästikuhammustus.		Teab, kuidas anda esmaabi põletuse, loomahammustuse, mesilase- ja herilase nõelamise, rästikuhammustuse korral. Teab, et oskamatu esmaabi andmine võib tuua kahju. Oskab <i>õpetaja abiga</i> analüüsida, kas esmaabi andmine toimus õppefilmis õigesti.
10.	TERVISLIKUD ELUVIISID Tervisliku eluviisi komponendid: tervislik toitumine, puhkus, tervisesport.		Oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus. Kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ja väärtustab neid. Väärtustab tervisesporti ning teab, missugune on selle positiivne mõju tervisele. Hindab kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevases tegevuses. Oskab planeerida aega nii, et jääb piisavalt aega puhkuseks, spordiga tegelemiseks.
11.	Ülekaalulisus. Dieet. Toitumishäired (buliimia, anoreksia).		Teab, miks ülekaalulisus on tervisele ohtlik. Teab, kuidas ülekaalulisust vähendada tervisliku toitumise ja tervisespordiga. Teab, mida tähendab <i>dieet</i> . Teab, missugused ohud kaasnevad dieedipidamisega. Teab, mis on <i>anoreksia ja buliimia</i> ; olulisemaid tunnuseid (käitumismustreid), mis viitavad anoreksiale/buliimiale; missugused ohud kaasnevad anoreksia ja buliimiaga tervisele.

12.	MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED Kehalised muutused murdeas. Akne.	Teab, et murdeiga on varieeruv ning igaühel on oma arengutempo. Teab, missugused kehalised muutused leiavad aset poistel ja tüdrukutel murdeas. Aktsepteerib oma kehalisi muutusi ning teab, kuidas oma keha eest hoolitseda. Teab, mis on <i>akne</i> . Teab, kuidas hoolitseda naha eest murdeas. Teab, et akne võib põhjustada stressi, mõjutada enesehinnangut.
13.	Armumine. Armastus.	Teab, et murdeas armumine on tavapärane. Teab enamlevinud armunud olemise märke. Oskab tulla toime oma tunnetega, oskab oma tundeid kaaslasele eakohasel viisil väljendada.
14.	Ühepoolne armastus. Samasooline armastus.	Teab, kuidas saada hakkama olukorras, kui armumine pole vastastikuline. Teab, et on olemas samasooline armastus.
15.	Suguline küpsus ja soo jätkamine.	Teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega. Teab varase seksuaaleluga kaasnevaid ohte ning kuidas probleeme ennetada.
16.	Sugulisel teel levivad haigused.	Teab, et sugulisel teel levivad mitmed ohtlikud haigused. Teab mõisteid <i>HIV, AIDS, HIV positiivne</i> . Teab, kuidas HIV viirus levib. Teab, kuidas HIViga nakatumisest on võimalik teada saada. Teab, kuidas HIV nakatunut ravitakse. Teab, kuidas saab sugulisel teel levivatesse haigustesse nakatumist ära hoida.
17.	VAIMNE TERVIS Stress.	Oskab (vajadusel mõtteskeemile toetudes) kirjeldada erinevaid olukordi, mis põhjustavad stressi. Teab olulisemaid stressi tunnuseid. Teab, kuidas stress mõjutab tervist ja inimese toimetulekut. Teab, kuidas stressi ületada.
18.	SUHTLEMINE Otsustamine ja probleemilahendus.	Oskab välja tuua (<i>vajadusel küsimustele, piltidele, tugisõnadele vms toetudes</i>) erinevaid probleemseid olukordi, mis nõuavad otsuste vastuvõtmist. Teab, et erinevate probleemsete olukordade lahendamiseks on mitmeid võimalusi. Oskab kirjeldada (<i>vajadusel abiga – visuaalsele infole, nagu pildimaterjal, mõisteskeemid jms toetudes</i>) valitud lahendusviiside puuduseid ja eeliseid. Teab, et iga otsusega kaasnevad nii pikema- kui lühemaajalised tagajärjed. Oskab otsuste vastuvõtmisel arvestada kaaslastega.

19.	Konflikt. Konfliktide lahendamine.	Oskab selgitada <i>näidete varal</i> mõiste <i>konflikt</i> tähendust. Teab, et konflikte püütakse lahendada erineval moel; teab strateegiaid, kuidas konflikti osapoolte jaoks võimalikult soodsalt lahendada. Õpib väärtustama teiste inimeste eripärasid ning vajadusi.
20.	Koolikiusamine. Koolikiusamise mõju inimese psüühikale.	Oskab kirjeldada erinevaid koolikiusamise juhtumeid. Analüüsib (<i>vajadusel küsimuste, pildimaterjali või tugisõnade abil</i>) koolikiusamise juhtumeid nii kiusaja kui kiusatava vaatepunktist lähtuvalt. Pakub välja lahendusi, kuidas kiusamine lõpetada. Teab, kuidas mõjutab koolikiusamine inimese enesehinnangut ning edasist elukäiku.
21.	Koolikiusamise temaatikaga seotud filmi vaatamine ning analüüs.	Koolikiusamisega seotud filmi ühiselt vaatamine ning analüüs.
22.	Suhtlemine täiskasvanutega. Laste väärkohtlemine (vaimne ja füüsiline vägivald, seksuaalne väärkohtlemine).	Oskab tuua näiteid laste vaimsest ja füüsilisest väärkohtlemisest. Teab, mis on laste seksuaalne väärkohtlemine. Teab, kelle poole pöörduda, kui on toimunud lapse väärkohtlemine.
23.	TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE Mis on uimastid? Uimastid ja sõltuvus.	Oskab selgitada mõiste <i>uimastid</i> tähendust ning nimetada enamlevinud uimastavaid aineid. Teab, miks on uimastid ohtlikud nii vaimsele kui füüsilisele tervisele. Teab, mis on võõrutusnähud ja kuidas need inimesel väljenduvad.
24.	Suitsetavad tubakatooted (sigaretid, sigarid).	Teab, et tubakas sisaldab palju kahjulikke aineid (oskab nimetada vähemalt <i>nikotiini ja tõrva</i>). Teab, kuidas tubakas kahjustab tervist. Teab, kes on passiivne suitsetaja ning kuidas mõjutab passiivne suitsetamine inimese tervist. Teab, mis karistused kaasnevad alaealisel suitsetamisega.
25.	Teised suitsetatavad tubakatooted (vesipiip). Suitsuvabad tubakatooted.	Teab, missugused ohud kaasnevad vesipiibu suitsetamisega. Oskab nimetada suitsuvabasid tubakatooteid (<i>huuletubakas, närimistubakas</i>) ning kirjeldada nende kahjulikku mõju tervisele.
26.	Ei tubakale!	Teab, kuidas tubakas kahjustab tervist. Teab, kuidas öelda ei tubakatoodete kasutamisele (harjutamine rollimängude abil). Teab, kuidas saab tubakatoodete kasutamist maha jätta ning missugused

			raskused sellega kaasnevad.
27.	Alkohol.		Teab, mis on alkohol, kuidas toimub alkoholi ringkäik inimese kehas. Teab, kuidas alkoholi tarvitamine kahjustab erinevaid organeid. Teab, milles väljendub alkoholimürgistus. Teab, kuidas mõõdetakse alkoholi sisaldust inimese veres (<i>alkomeeter</i>).
28.	Alkoholi mõju inimese käitumisele.		Oskab tuua välja erinevaid põhjusi, miks inimesed tarvitavad alkoholi. Teab, et alkoholi mõjul muutub inimese käitumine. Teab tunnuseid, mille järgi ära tunda joobes inimest. Analüüsib <i>õpetaja abiga</i> filmis nähtud joobes inimese käitumist.
29.	Alkohol ja õnnetusjuhtumid. Alkoholist loobumine.		Toob välja (<i>vajadusel pildimaterjalile toetudes</i>) erinevaid õnnetusjuhtumeid, mida alkoholijoove võib põhjustada. Teab, missugused tegevused on alkoholi tarvitamise keelatud. Teab, et alkohol tekitab sõltuvust, millest on raske vabaneda, mis võimalused on aidata alkoholisõltuvuses inimest.
30.	Narkootikumid.		Oskab nimetada enamlevinud narkootikume (<i>kanep, marihuaana, hašiš, korgijook, kokaiin</i>) ning teab nende narkomaanide seas levinud nimetusi. Teab, et narkootikumid on seadusega keelatud ained. Teab, et narkootikume levitavad <i>narkodiilerid</i> . Teab, mis mõju avaldavad narkootikumid inimese vaimsele ja füüsilisele tervisele. Teab enamlevinud narkomüüte.
31.	Narkosõltuvus.		Oskab välja tuua (<i>vajadusel tugisõnade, küsimuste, mõistekaartide abiga</i>) erinevaid põhjuseid, miks inimesed hakkavad narkootikume tarvitama. Teab, et narkootikumid tekitavad sõltuvust, millest on raske vabaneda. Teab, milles väljenduvad võõrutusnähud ning märgata neid õppefilmis. Oskab <i>abiga</i> kirjeldada narkosõltlasele iseloomulikke käitumist. Teab, et narkootikumide tarvitamine võib lõppeda surmaga. Analüüsib (<i>rühmatööna</i>) eelnevalt vaadeldud narkotemaalist filmi.
32.	Ei narkootikumidele!		Teab, kuidas öelda „ei“ narkootikumidele (<i>harjutamine rollimängude abil</i>).

33.	Muud uimastavad ja sõltuvust tekitavad ained: ravimid, lakid, bensiin, liimid, lahustid jne.	Teab, et erinevad ravimeid ning keemilisi aineid kasutatakse uimastitena ning see tekitab sõltuvust. Teab, missugust ohtu tervisele tekitab kodukeemia uimastava aina tarvitamine.
34.	Energiajoogid.	Nimetab erinevaid energiajooke. Toob välja põhjuseid, miks inimesed energiajooke tarvitavad. Teab, missugust mõju avaldavad need inimese vaimsele ja füüsilisele tervisele.
35.	KORDAMINE	Aasta jooksul õpitu kinnistamine.

Õpitulemused 6. klassi lõpetamisel:

Õpilane

1. teab enamlevinud mittenakkus- ja nakkushaigusi, nende põhilisi sümptomeid, kuidas neid haigusi ennetada;
2. teab parasiitide levitatavaid haigusi ning kuidas nendest hoiduda;
3. teab, mis on vaksineerimine;
4. teab, et antibiootikumide tuleb võtta täpselt arsti ettekirjutuste järgi;
5. teab, kuidas on korraldatud arstiabi Eestis;
6. teab, et arstile tuleb oma kaebusi võimalikult täpselt selgitada;
7. teab, mis on ravimtaimed, milleks neid kasutatakse;
8. teab, kuidas teavitada häirekeskust õnnetusjuhtumitest;
9. teab ohutu esmaabi andmise põhimõtteid ning esmaseid esmaabivõtteid;
10. väärtustab tervislikke eluviise: tervislik toitumine, tervisesport, puhkus;
11. teab, missugused probleemid kaasuvad ülekaalulisusega, kuidas ülekaalulisust ennetada, tervislikult kaalu alandada;
12. teab, milles väljenduvad toitumishäired, kuidas need mõjutavad inimese elukäiku;
13. teab, missugused kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad poistel ja tüdrukutel puberteedieas;
14. teab, mis on akne, kuidas puberteedieas naha eest hoolt kanda;
15. teab, mis on armunud olekule iseloomulikud tunnused;
16. oskab oma tundeid eakohasel viisil väljendada ning armuavaldusele vastata.
17. oskab endaga toime tulla, kui tegemist on ühepoolsete tunnetega;
18. teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega;
19. teab sugulisel teel levivaid haigusi ning võimalusi nende ärahoidmiseks;
20. teab, kuidas võtta vastu otsuseid, seejuures arvestada kaaslase eripärade ning vajadustega;
21. teab, kuidas efektiivselt konflikte lahendada;

22. teab, mis on koolikiusamine ning selle mõju inimese edasisele elukäigule;
23. teab, kuhu pöörduda vaimset, füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise korral;
24. teab erinevaid uimasteid ning oskab *abiga* kirjeldada nende kahjulikku mõju inimese vaimsele ja kehalisele tervisele;
25. teab, et uimastid põhjustavad sõltuvust, millest on väga raske vabaneda;
26. teab, kuidas öelda ei uimastitele.

8.klass

1 tund nädalas

Nädal	Teema Alateemad	Õppetegevus	Õpitulemised
1.	Suhtlemine. Inimene sotsiaalsetes suhetes. Vajadused. Vajaduste hierarhia.	Sõnavara laiendamine, uute mõistete selgitamine ja aktiivses kõnes kasutamine, teksti sisust arusaamine, olulise info leidmine, iseseisvad tööd tekstiga, küsimustele vastamine, lünktekstide ja töölehtede täiendamine, kuuldetaju ja suult lugemise oskuse arendamine.	Teab, et kõigil inimestel on vajadusi ja need võivad olla väga erinevad. Oskab nimetada oma vajadusi.
2.	Väärtused. Väärtuste hierarhia.		Teab, mida mõistetakse <i>väärtuste ja väärtushinnangute</i> all. Teab, mis on inimkonna elu põhiväärtused nagu <i>vabadus, inimväarikus</i> jne. Oskab hinnata oma võimeid ja võimalusi. Mõistab, et inimesed on erinevad ning üldinimlike kõlblusnormide tähtsust. Tunneb oma kohta teiste hulgas.
3.	Haridus kui väärtus.		Saab aru hariduse vajalikkusest ja oskab põhjendada.
4.	Inimene sotsiaalsetes suhetes kaasinimestega. Kõlblusnormid.	Kõnesituatsioonide loomine, dialoogid, verbaalsed ja mitteverbaalsed rollimängud ja demonstreerimine, valikute tegemine, paaristööd, täiendava teabe otsimine,	Teab, et kaasinimestega suhtlemine nõuab oskust õigesti käituda ja teisi arvestada. Tuletab meelde õpilasreegleid. Mõistab viisaka käitumise vajadust.
5.	Suhtlemine teistega. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine.	internetiallikatest ja ajakirjandusest; arutelud paaris- ja rühmatööna.	Demonstreerib verbaalse ja mitteverbaalse suhtlemise võimalusi (oraalne ja kirjalik kõne, viiplemine, pantomiim, miimika).
6.	Suhtlemine. Tunnete väljendamine.		Demonstreerib võimalusi tunnete edastamiseks.
7.	Usaldamine ja eneseavamine		Saab aru, et usaldus saab olla vastastikune mõistmine ja empaatia kaaslase suhtes.
8.	suhtlemisel.		
9.	Mina ja suhtlemine. Mina-pilt ja enesehinnang.		Mina-pilti ilmestava sõnavara (iseloomuomadused) laiendamine. Proovib iseloomustada ennast, anda hinnangut ja

			teha ettepanekuid, mida saaks muuta.
10.	Eneseanalüüs. Oma väärtuste selgitamine ja väärtusorientatsiooni kujundamine.		Proovib iseloomustada ennast, anda neile hinnang ja teha ettepanekuid, mida saaks muuta.
11.	Konfliktid iseendaga, kiusamine.		Väärtustab positiivset suhtumist enesesse ja teistesse.
12.	„Ei“ ütlemine. Agressiivne, ennast kehtestav ja alistuv käitumine.		Proovib iseloomustada ennast, anda hinnangut ja teha ettepanekuid, mida saaks muuta.
13.	Enesekehtestamine ja enesekontroll.		Teab, et „ei“ ütlemine on oma õiguste eest seismine. Saab aru, et ka kaaslasel on õigus „ei“ öelda.
14.	Teistest hooliv käitumine. Ausus. Vabandamine ja süü tunnistamine.	Sõnavara laiendamine, uute mõistete selgitamine ja aktiivses kõnes kasutamine, teksti sisust arusaamine, olulise info leidmine, iseseisvad tööd tekstiga, küsimustele vastamine, lünktekstide ja töölehtede täiendamine, kuuldetaju ja suult lugemise oskuse arendamine.	Saab aru mõistetest ja oskab neid sisuliselt eristada: <i>enesehinnang, eneseaustus, enesekasvatus, enesesisendus, rahulolu, rahulolematus</i> . Teab, kuidas kasutada enesekasvatuse võtteid oma tahtejõu tugevdamiseks.
15.	Konfliktid. Konfliktide olemus ja põhjused.		Teab ja väärtustab ausust ja vabandamise tähtsust. Toob näiteid koolielust.
16.	Efektiivsed ja ebaefektiivsed konfliktide lahendamise teed.		Saab aru, et probleemide lahendamisel käituvad inimesed erinevalt. Toob elulisi näiteid (<i>vajadusel visuaalsele materjalile toetudes</i>) ja demonstreerib neid.
17.	Kriitikaga hakkamasaamine. Läbirääkimiste pidamine.	Kõnesituatsioonide loomine, dialoogid, verbaalsed ja mitteverbaalsed rollimängud ja demonstreerimine, valikute tegemine, paaristööd, täiendava teabe otsimine, internetiallikatest ja ajakirjandusest; arutelud paaris- ja rühmatööna.	Eristab efektiivseid ja mitteefektiivseid konfliktide lahendamise teid. Demonstreerib, kuidas kirjeldatud konflikti oleks võimalik lahendada tõhusalt ja mittetõhusalt.
18.	Probleemilahendus ja otsustamine. Kriisi olemus.		Arvestab kaasinimeste arvamusi ja saab aru, mis oli kriitika põhjuseks. Väärtustab ausust, vastutustunnet ja õiglust suhetes.
19.	Kriisi põhjused. Kriisi kulg.		Saab aru, mis on kriis. Tutvub kriisi situatsioonidega meedia vahendusel.
20.	Reaktsioonid ja käitumine kriisi olukorras.		Teab, mis on kriis ja selle tekke põhjuseid.
21.			Mõistab, et inimesed on erinevad ja võivad rasketes olukordades tegutseda erinevalt. Teab, mis on kõlbelised ja üldinimlikud põhimõtted.
22.	Šokiseisund ja sellega hakkamasaamine.		Teab šokiseisundi tunnuseid ja õpituatsioonid demonstreerib esmaseid esmaabi võtteid.

23.	Erinevad käitumisviisid probleemi lahendamisel.		Verbaalsel või mitteverbaalsel teel probleemide lahenduste leidmine ja esitamine.
24.	Kriisabi. Nõustamisabi võrgustik. Psühholoogiline nõustamine.		Teab mitmeid abisaamise võimalusi.
25.	Positiivne mõtlemine. Üksteise aitamine, koostöö, hoolitsus ja tolerantsus.		Mõistab üksteise aitamise, hoolivuse vajalikkust. Oskab abi pakkuda ja abi vastu võtta. Toob elulisi näiteid ja demonstreerib neid.
26.	Sotsiaalsed oskused.		Teab, et sotsiaalsed oskused aitavad elus hakkama saada ja neid oskusi on võimalik teadlikult arendada.
27.	Sõprus. Empaatia.	Sõnavara laiendamine, uute mõistete selgitamine ja aktiivses kõnes kasutamine, teksti sisust arusaamine, olulise info leidmine, iseseisvad tööd tekstiga, küsimustele vastamine, lünktekstide ja töölehtede täiendamine, kuuldetaju ja suult lugemise oskuse arendamine.	Teab ja väärtustab inimese positiivseid omadusi: <i>usaldusvärsus, vastutusvõime, ausus, sallivus, õiglus, lugupidav suhtumine elukeskkonda.</i>
28.	Vastutus. Eakaaslaste mõju.		Omab teadmisi sotsiaalselt õigest käitumisest ja vastastikustest suhetest, mis aitavad kohaneda eakaaslaste hulgas. Oskab väärtustada positiivset suhtumist enesesse ja teistesse.
29.	Iseseisvus ja sõltumatus.		
30.	Inimese sõltuvus teistest inimestest.		
31.	Toetus ja abi teistelt inimestelt.		Mõistab üksteise aitamise, hoolivuse vajalikkust. Oskab abi pakkuda ja abi vastu võtta. Toob elulisi näiteid ja demonstreerib neid.
32.	Sotsiaalsete dilemmade lahendamine.	Kõnesituatsioonide loomine, dialoogid, verbaalsed ja mitteverbaalsed rollimängud ja demonstreerimine, valikute tegemine, paaristööd, täiendava teabe otsimine, internetiallikatest ja ajakirjandusest; arutelud paaris- ja rühmatööna.	Teab, et enesekohased ja sotsiaalsed oskused aitavad elus hakkama saada ja neid oskusi on võimalik teadlikult arendada.
33.	Kuidas saavutada eesmärke.		Saab aru, et igal inimesel on võimalus oma tulevikku

	Kuidas takistustega toime tulla?	kujundada; inimese valikuid mõjutavad üldinimlikud ja isiklikud väärtused; oma valikute kaudu saab inimene mõjutada nii enda kui ka teiste heaolu.
34. 35.	Kordamine.	Aasta jooksul õpitud oluliste mõistete kinnistamine

Õpitulemused 8. klassi lõpuks:

Õpilane:

1. tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ja teadvustab neid;
2. teab suhtlemisoskuse olemust ja väärtustab suhtlemisoskuse vajalikkust;
3. eristab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist;
4. demonstreerib erinevaid mitteverbaalseid suhtlemisvahendeid;
5. demonstreerib õpituatsioonis, kuidas väljendada oma tundeid verbaalselt ja mitteverbaalselt;
6. saab aru enesekontrolli olemusest ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas hakkama saada vihaga ja teiste emotsioonidega;
7. teab, et „ei“ ütlemine on oma õiguste eest seismine ja saab aru, et ka partneril on õigus öelda „ei“ ning arvestab sellega;
8. saab aru, et inimesed on erinevad ja võivad rasketes olukordades käituda erinevalt;
9. väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse;
10. eristab kehtestavat, konfliktset ja alistuvat käitumist ja saab aru nende mõjust suhetele;
11. demonstreerib õpituatsioonis konflikti lahendamise viise;
12. mõistab tervislike eluviiside vajalikkust;
13. teab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske;
14. väärtustab sõprust ja usaldust suhetes;
15. 13. valdab esmaseid esmaabivõtteid, oskab abi pakkuda ja abi kutsuda;
16. mõistab hoolivuse, sallivuse, koostöö ja üksteise abistamise vajadust;
17. teab, mis kaasneb looduse reostamisega ja mõistab looduskaitse vajalikkust;

II kooliastme lõpul õpilane*:

1. kirjeldab enesehinnangu, enesekontrolli ning eneseanalüüsi võimalusi ja olulisust igapäevases suhetes, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada, demonstreerides seda õpituatsioonis;
2. väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;

3. väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;
4. kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas, aktsepteerides nende individuaalsust;
5. kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahenduse viise; demonstreerib, kuidas õpituatsioonis tõhusalt verbaalselt oma tundeid väljendada, aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;
6. kirjeldab, mis on füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis, ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaelus;
7. kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;
8. teab ja oskab õpituatsioonis leida erinevaid lahendusviise otsuste langetamisel;
9. teab, kuidas toimida ohuolukorras, oskab õpituatsioonis abi kutsuda ning valdab esmaabivõtteid;
10. kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks.

**Kuulmispuudega õpilased sooritavaid ülesandeid, mis eeldavad iseseisvat kõnekasutust (kirjeldamine, jutustamine, hinnangu andmine, võrdlemine jms) vajadusel visuaalsele abimaterjalile toetudes – suunavad küsimused, skeemid, tugisõnad, mõistekaardid jms.*

Inimeseõpetus III kooliastmes

Inimeseõpetus laiendab õpilaste maailmapilti ning võimaldab seostada erinevates õppeainetes omandatud teadmisi reaalse eluga.

Inimeseõpetuse läbivateks teemadeks on:

- elukestev õpe ja karjääri planeerimine – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes suudavad teadmisi omandada õpi-, elu- ja töökeskkonnas, teha mõistlikke kutsevalikuid;
- keskkond ja jätkusuutlik areng – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks;
- kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks;
- kultuuriline identiteet – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust;
- teabekeskkond – taotletakse õpilase kujunemist teabeteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat teabekeskkonda,
- tehnoloogia ja innovatsioon – taotletakse õpilase kujunemist nüüdisaegseid tehnoloogiaid kasutada oskavaks inimeseks ja tuleb toime tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;
- tervis ja ohutus – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele;

- väärtused ja kõlblus – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Kuulmise erivajadusega lastel on inimeseõpetuse õppesisu väga tihedalt lõimitud kõnearendusliku tööga – laiendatakse sõnavara, arendatakse ja süvendatakse suulise kõne ning kirjalike tekstide mõistmist. Õpilaste väljendusoskuse arendamiseks luuakse reaalseid kõnesituatsioone, rollimänge, arutelusid, dialooge, paaris- ja rühmatöid, sooritatakse iseseisvaid töid tekstiga, täidetakse lünktekste. Olulisel kohal on õpilaste kommunikatsioonioskuse ning arutus- ja analüüsivõime kujundamine. Kõnearendusliku tööga kaasneb õpilaste kuuldetaju ja suultlugemisoskuse arendamine.

Inimeseõpetuse õpetamisel kuulmise erivajadustega lastele tuleb silmas pidada, et selleks ei sobi loenguvorm, kuna puue ei võimalda suulist kõnet tajuda. Toetudes suultlugemisele ja osalisele kuulmisele jääb esitatav info ebatäpseks. Seetõttu on õpetamisel tavapärasest suurem rõhuasetus kirjaliku kõne ja näitvahendite kasutamisel.

Töös tekstidega pööratakse suuremat tähelepanu uute mõistete selgitamisele ja nende aktiivses kõnes kasutamisele, teksti sisust arusaamisele ja olulise info leidmisele. Palju kasutatakse visualiseeritud õppematerjale: õppefilme (soovitavalt subtiitritega), pilte, jooniseid, skeeme, tabeleid, pp-esitlusi jm õpetajate poolt koostatud õppematerjale; sooritatakse praktilisi ülesandeid, käiakse õppekäikudel, külastatakse näitusi ja kohtutakse erinevate inimestega.

Õppetegevuse ühe olulise aspekti moodustavad praktiline info otsimine ning selekteerimine erinevate kirjalike või visuaalsete infokanalite (raamatud, internet) kaudu; arvestada tuleb, et kuulmispuudega lapsed ei omanda iseseisvalt auditiivset infot kui puudub suultlugemise tugi – nt raadiost või televisioonist.

9.klass

2 tundi nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
1.	INIMENE Inimese elukaar ja murdeea koht selles. Areng ja kasvamine.	Sõnavara laiendamine, uute mõistete selgitamine ja aktiivses kõnes kasutamine, teksti sisust arusaamine, olulise info leidmine, iseseisvad tööd	Saab aru mõistetest: <i>areng, kasvamine, muutumine ühiskond ja keskkond</i> . Saab aru, kuidas mõjutavad inimese arengut pärilikud ja keskkonnategurid.
2.	Inimese elukaar ja selle perioodid.		Teab, missugused muutused toimuvad inimese elueas ja mõistab eluperioodide erinevusi.

5. 6.	Suguküpsuse saabumine. Rahulolu oma kehaga.	tekstiga, küsimustele vastamine, lünktekstide täiendamine, töölehed, kuuldetaju ja suult lugemise oskuse arendamine.	Teab, mis toimub organismis seoses sugulise küpsemisega. Teab, et murdeas on loomulik huvi suurenemine oma keha ja välimuse vastu. Saab aru, et hügieeninõuete täitmine tagab hea enesekindluse ja lisab enesekindlust.
7.	Lähedus murdealiste suhetes. Meeldimine. Sõprus ja hoolimine.	Kõnesituatsioonide loomine, dialoogid, arutelud, verbaalsed ja mitteverbaalsed rollimängud ja demonstreerimine, valikute tegemine, paaritööd, täiendava teabe otsimine, internetiallikate kasutamine, iseseisev töö visualiseeritud õppematerjalide, pp-esitlustega, artiklite arutelu.	Saab aru, et inimene vajab lähedust kogu elu, ka lähedus vanematega on jätkuvalt oluline. Saab aru, et sõprust iseloomustab vastastikune toetus, empaatia kaaslaste suhtes ja usaldus.
8. 9.	Enesekasvatuse alused ja võimalused.		Saab aru mõistetest ja oskab neid sisuliselt eristada: <i>enesehinnang, eneseaustus, enesekasvatus, enesesisendus, rahulolu, rahulolematust</i> . Teab, kuidas kasutada enesekasvatuse võtteid oma tahtejõu tugevdamiseks.
10.	Inimese mina Minapildi mõiste ja selle kujundamine. Enda väärtustamine. Positiivse minapildi arendamine.		Saab aru, et minapildi kujunemisel on oluline osa teistel inimestel, elusündmustel ja inimesel endal. Oskab ennast analüüsida, välja tuua oma tugevad ja nõrgad küljed. Teab ja väärtustab inimese positiivseid omadusi: usaldusvärsus, vastutusvõime, ausus, sallivus, õiglus, lugupidav suhtumine elukeskkonda.
11.	Inimene ja rühm. Inimgrupi mõiste, liigitamine, suhted ja normid grupis.	Sõnavara laiendamine, uute mõistete selgitamine ja aktiivses kõnes kasutamine, teksti sisust arusaamine, olulise info leidmine, iseseisvad tööd	Saab aru rolli ja normi mõistest. Teab, et gruppi kuuluvad inimesed mõjutavad üksteist, grupiliikmetel on oma roll ja käitumisreeglid.
12.	Gruppi kuuluvuse positiivsed ja negatiivsed küljed.	tekstiga, küsimustele vastamine, lünktekstide täiendamine, töölehtede täitmine, kuuldetaju ja suultlugemise oskuse arendamine. Kõnesituatsioonide loomine, dialoogid, arutelud, verbaalsed ja mitteverbaalsed rollimängud ja	Teab, et gruppi kuulumine annab kindluse ja turvatunde. Saab aru, et grupi survele tuleb kasuks enesekindlus ja julgus enda arvamuse avaldamisele. Julgust ei ütelda.
14.	Sõltumatus – olla oma otsuste peremees.		Teab, et inimene on iseseisev ja saab kontrollida elus toimuvat. Saab aru, et sõltumatus tähendab ka teiste inimestega arvestamist.
15.	Väärtused kui valikute mõõdupuu. Sihid elus. Õnn inimeses eneses. Teistega jagatud õnn. Oskus tulla toime ümbritsevaga.		Saab aru, et väärtuseid ja valikuid teeb inimene ise. Saab aru, et oma elu on võimalik juhtida läbi omaenda hoiakute ja iseenda kasvatamise kaudu. Mõistab, et õnn on igapäevaste enda kätes.

16. 17.	Enesekohased ja sotsiaalsed oskused.	demonstratsioonid, valikute tegemine, paaristööd, täiendava teabe otsimine, internetiallikate kasutamine, iseseisev töö	Teab, et enesekohased ja sotsiaalsed oskused aitavad elus hakkama saada ja neid oskusi on võimalik teadlikult arendada.
18.	TERVIS Vaimne tervis kui vaimne heaolu. Mõtted, tunded ja tegevused, mis toetavad vaimset heaolu. Enda ja teiste vaimse heaolu toetamine.	visualiseeritud õppematerjalide, pp-esitlustega, artiklite arutelu.	Oskab selgitada, mis on positiivne suhtumine endasse, positiivne mõtlemine ja optimismi säilitamine. Teab tegevusi, mis toetavad vaimset tervist. Teab, et üksteise abistamine on oluline.
19.	Stress ja sellega toimetulek. Stressireaktsioonid. Stressiga toimetuleku viisid.		Teab stressi olemust, põhjuseid ja tunnuseid. Teab, kuidas pikaajaline stress mõjutab vaimset tervisele. Teab, milliseid võimalusi on stressorite kõrvaldamiseks.
20.	Suhted ja seksuaalsus Seksuaalsuse avastamine. Seksuaalsus sünnist alates. Lähedased suhted ja nende areng.		Teab lähissuhete alaliike ja oskab meid iseloomustada. Teab, mis aitavad suhete loomisele kaasa. Teab, mis aitavad kaasa püsivale paarisuhtele. Teab ja oskab lahti mõtestada väljendeid: <i>avatud suhtlemisviis, usaldusväärsus, partnerite võrdsus, koosveedetud aeg ja tegevused.</i>
21.	Armastus. Armumine. Armastuse mitmekesisus. Armastuse keemia. Armastus paarisuhetes. Armukadedus. Seksuaalsus ja seks.		Oskab eristada armumise tundeseisundit armastusest. Saab aru, et armastuses võib kogeda rõõmu ja pettumust. Saab aru mõistetest <i>seksuaalsus, seks ja tunded.</i> Saab aru, et armastuses võib kogeda rõõmu ja pettumust.
22.	Seksuaalõigused ja sotsiaalsed erinevused. Seksuaalvähemused. Seksuaalsuse trepiastmed.		Teab, millised õigused ja kohustused kaasnevad seksuaalõigusega. Teab, inimesed erinevad seksuaalse suundumuse poolest ja kellelgi ei ole õigust inimese seksuaalsust alavääristada. Saab aru mõistetest: <i>diskrimineerimine, sooline enesemääratlus, transvestiit.</i>
23.	Seksuaalsus suhetes. Armatsemine. Seksuaalsed reaktsioonid. Esimene seksuaalvahekord.		Saab aru, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes. Saab aru, et esmaseks kogemuseks on vaja sisemist valmisolekut või julgust EI öelda. „Seksist loobumine.“
24.	Turvaline seks.		Mõistab turvaseksi vajalikkust. Teab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.
25.	Rasedusest hoidumine. Rasestumisvastased vahendid.		Mõistab turvaseksi vajalikkust. Teab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes. Teab, milliseid

	Kaitsmata seksuaalvahekord.		kaitsevahendeid võib kasutada. Teab, mis on SOS-pillid.
26.	Seksuaalsel teel levivad haigused. Bakteritest põhjustatud nakkused. HIV ja AIDS. Kuidas vältida nakatumist.		Teab, kust saab nõu ja abi seksuaalsel teel levivate haiguste ja testimisvõimaluste kohta
27.	Turvalisus ja riskikäitumine. Vägivald suhetes. Vaimne, kehaline ja seksuaalne vägivald. Kuidas toimida vägivalla puhul?	Sõnavara laiendamine, uute mõistete selgitamine ja aktiivses kõnes kasutamine, teksti sisust arusaamine, olulise info leidmine, iseseisvad tööd tekstiga, küsimustele vastamine, lünktekstide täiendamine, töölehed, kuuldetaju ja suult lugemise oskuse arendamine. Kõnesituatsioonide loomine, dialoogid, arutelud, verbaalsed ja mitteverbaalsed rollimängud ja demonstreerimine, valikute tegemine, paaristööd, täiendava teabe otsimine, internetiallikate kasutamine, visualiseeritud materjalid, pp-esitlused, ajakirjandusest teemakohaste artiklite lugemine ja arutelu.	Teab, mis on riskikäitumine ja milles see avaldub. Saab aru, millised sotsiaalsed oskused aitavad kontrollida riskikäitumist. Oskab kirjeldada (<i>vajadusel tugisõnade abil</i>) mõnda vägivalla juhtumit. Saab aru, et vägivalla ohver ei tohi jääda oma murega üksi. Teab, et vägivalla korral saab abi: politseist 110, hädaabi 112, murelink@politsei.ee, www.ohvriabi.ee, noorte nõustamiskeskustest www.amor.ee, usaldustel.126.jt.
28.	Uimastid. Kuidas uimastid oma toimet avaldavad? Uimastite liigid ja nende toime.		Teab kuidas mõjuvad stimulandid, depressandid ja hallutsinogeenid inimese kesknärvisüsteemile.
29.	Sõltuvus. Füüsiline ja psüühiline sõltuvus uimastitest. Uimastivälised sõltuvused ja nende mõju inimesele. Seadusandlus. Abi saamise võimalused.		Oskab eristada füüsilist ja psüühilist sõltuvust ning teab, kuidas see kujuneb. On tutvunud väljavõtetega tubakaseadusest, alkoholi- ning narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadusest. Oskab kirjeldada, mida varem teadis üldmäärgitud seadustest ja milliseid uusi teadmisi sai juurde.
30.	Esmaabi ja esmaabi eriolukordades.		Teab esmaabi põhimõtteid ja käitumist eriolukordades.
31.	Esmaabi ja esmaabi eriolukordades. Haigused, mille puhul inimene võib vajada esmaabi.		Teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukordades ning kutsuda abi ning osutada esmaabi allergia, astma, diabeedi, epilepsia puhul. Praktilise õppuse kaudu omandab esmaabivõtteid kuumakahjustuse, teadvusekaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral.
32.	Inimene ja valikud Sina ise kujundad oma tulevikku. Väärtused sinu elus.		Oskab teha eneseanalüüsi oma huvide, oskuste, võimete, teadmiste ja iseloomu põhjal. Teab üldnimlikke väärtusi ja nende põhjal iseloomustada ennast.
33.	Valikute tegemine. Sinu heaolu kompass.		Oskab teha eneseanalüüsi oma huvide, oskuste, võimete, teadmiste ja iseloomu põhjal. Teab üldnimlikke väärtusi ja

			nende põhjal iseloomustada ennast.
34.	Kuidas saavutada eesmärke. Kuidas takistustega toime tulla?		Saab aru, et igal inimesel on võimalus ise oma tulevikku kujundada; inimese valikuid mõjutavad üldinimlikud ja isiklikud väärtused; oma valikute kaudu saab inimene mõjutada nii enda kui ka teiste heaolu.
35.	Aasta jooksul õpitud mõistete kordamine ja kinnistamine.		Aasta jooksul õpitud oluliste mõistete kinnistamine.

Õpitulemused III kooliastme lõpuks:

Põhikooli lõpetaja:

1. teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja väärtustades ennast;
2. teab ja oskab igapäevaelus planeerida tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervisega ning analüüsib valikuid mõjutavaid tegureid ja oma vastutuse osa selles;
3. teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;
4. teab, millised arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
5. mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles ning väärtustab seksuaalõigusi;
6. analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpitu olukorras, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades;
7. teab ja oskab otsida olulisi infoallikaid tervise teabe ja -abi saamiseks, analüüsides nende kasutusvõimalusi, ning demonstreerib õpitu olukorras esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab (*vajadusel küsimuste, tugisõnade vms abiga*) tõhusat käitumist olukorras;
8. kirjeldab stressi ja kriisi olemust inimsuhetes ning teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;
9. kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpitu olukorras oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
10. teab koostöö reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.

Ajalugu II kooliastmes

Õppe-kasvatustöö eesmärgid

Põhikooli II kooliastme ajalooõpingutega taotletakse, et õpilane:

1. hakkab tundma huvi mineviku sündmuste vastu;
2. õpib tundma oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu;
3. õpib maailma ajalugu vastavat ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste ja protsesside kaudu;
4. õpib tundma ja hindama nii oma kodumaa kui teiste maade kultuuripärandit;
5. hakkab mõistma mineviku ja kaasaja seost;
6. väärtustab üldinimlikke tõekspidamisi;
7. õpib leidma, kasutama ja edastama ajalooteavet ;
8. kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis;
9. õpib mõistma põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse olemust ajaloosündmuste analüüsimisel;
10. tunneb ja oskab kasutada erinevaid õpivõtteid, teabeallikaid ja IKT vahendeid;
11. õpib väljendama oma teadmisi ning oskusi suuliselt (*olenevalt kuulmiskahjustuse ulatusest ja kommunikatiivsetest võimetest*) ja kirjalikult.

Õppetegevus

1. Läbi õppetegevuse tutvuvad õpilased ajaloo põhimõistetega ja omandavad mitmesuguseid oskusi: uute sõnade sobitamine selgitustega; küsimustele vastamine, küsimuste esitamine, teabe hankimine, suuline ja kirjalik eneseväljendus, ajalookaartide, skeemide kasutamine. Arenevad koostööoskus ja kujutlusvõime.
2. Teemavaliku ja käsitluse aluseks on õpilaste ajaloohuvi äratamine. Süstemaatiliste teadmiste, oskuste kujundamist II kooliastme ajalookursus eesmärgiks ei sea. Samu põhimõtteid peaks jälgima ka õpilaste hindamisel. Seega ei tohiks kontrollida enam kui ühte õpitut teemat korraga.
3. Õppetegevustes toetatakse õpilaste varasematele kogemustele. Valdavaks meetodiks sobib algul teemakohane vestlus pildimaterjali või PowerPoint esitlust kommenteerides. Edaspidi kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni. Oluline on ajalooliste kujutluste loomine ja mõistete kujundamine ning kinnistamine, seejärel küsimustele vastamine ja küsimuste esitamine kohandatud tekstide kohta, lünkteksti täitmine, skeemide ja jutukeste koostamine õpetaja abiga, töö kaardiga ms. Oluline on õpetatava maksimaalne näitlikustamine ja tekstide lihtsustamine skeemide, jooniste, nüüdisaegsete info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate abil. Laiendatakse õpikeskkonda: muuseum, näitus, raamatukogu, arvutiklass, ajaloolised ehitised jm. Kursuse lõpuks peaks õpilane tundma muinas- ja vanaaja kõige olulisemat kultuuripärandit ja eristama ühiskonna arenemise põhiastmeid.

Kuulmispuudega lapsi õpetades toetatakse kohandatud ajalootekstidele ja koostatakse õpilaste sõnavara ja keeleteadmisi arvestavaid töölehti, kasutatakse palju materjali visualiseerimist (esitlused, pildimaterjal, skeemid/kavad, märksõnad, tabelid, IKT vahendid), uute mõistete selgitamisel on vajadusel abiks viiped; teemade kinnistamisel ja kordamisel kasutatakse erinevaid rakendusülesandeid, nagu sobitamine, testid, ristsõnad jms. Erilisel kohal on sõnavaratöö ja õpitava lõimimine teiste õppeainetega. Jutustamisel kasutatakse abivahendeid (skeeme, pilte, tugisõnu).

7.klass

3 tundi nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
1.	Mis on ajalugu Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.	Vestlus. Esitluse jälgimine. Arutelu. Töölehtede täitmine Lugemine, töö	Teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, mõistab ajalooallika tähtsust, oskab töötada lihtsamate allikatega; kasutab ajalookaarti.
2.	Ajaarvamine: kuidas märgitakse erinevaid aegu? Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.	<i>kohandatud</i> tekstiga: küsimustele vastamine, lünkteksti lugemine, kirjutamine. Info otsimine teabeallikatest. Töö ajalooliste kaartidega.	Õpilane kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase <i>sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine;</i> leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid (<i>sobitusülesanne</i>); väljendab oma teadmisi nii suuliselt (<i>sõltuvalt kuulmiskahjustuse ulatusest</i>) kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; kasutab ajalookaarti.
3.	Muinasaeg Muinasaja inimesed. Elu kiviajal.	Skeemide joonistamine. Piltide vaatamine.	Teab inimarengu ajalugu ja kiviaja inimeste elu.
4.	Eesti muinasajal. Jääaja lõpp, esimesed asulad Eestis.	Mõistete selgitamine. Sobitusülesannete täitmine.	Omab ettekujutust inimeste liikumisest ja eluolust Eesti aladele pärast jääaega. Oskab kaardilt näidata esimesi asulaid (Pulli, Kunda).
5.	Muistsed kalastajad ja kütid.	Kirjeldamine.	Omab ettekujutust inimeste elamisviisist, elamust, toidust, riietusest ja tödest.
6.	Pronksiaeg Eestis Karjakasvatus ja alepõllundus. Elu Eestimaal pärast pronksiaega.	Õppekäik muuseumi.	Teab, kuidas tehti alepõldu. Teab nimetada pronksiaja tööriistu ja inimeste tegevust.

7.	Rauaaeg Põlispõllundus ja naturaalmajandus. Elu Eestimaal rauaajal.	Teab, mis on põlispõllundus ja selle tekke eeldusi, omab ettekujutust elust rauaajal.
8.	Kordamine: Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg.	Oskab võrrelda ja eristada ajastuid: elamud, tööriistad, riietus, toit, tegevusalad; meeste ja naiste tööd.
9.	Uskumused Muinaseestlase uskumustest.	Teab muinaseestlaste uskumustega seotud mõisteid <i>hiis, targad, ohverdama, ohvrikivi, hingedeae</i> .
10.	Eestlaste elu muinasaja lõpul.	Omab ettekujutust maarahva elukorraldusest ja tegevusest.
11.	Eestlaste sugulased ja naabrid.	Teab eestlaste päritolu ja arvatavat algkodu, sugulasrahvaid ja naabreid, kasutab ajalookaarti.
12.	Kordamine. Eesti muinasaja üldisloomustus.	Teab olulisi õpitud ajaloo mõisteid <i>maarahvas, linnus, rehielamu, ait, hagu, kedervars</i> .
13.	Elust vanaajal. Mesopotaamia kultuur	Teab Mesopotaamia kultuuri kuuluvaid mõisteid <i>niisutusviljelus, kiilkiri, kanal, tamm, kultuur, kuukalender, tempel</i> .
14.	Egiptus - Niiluse kink.	Omab ettekujutust Egiptusest. Teab temakohast õpitud sõnavara <i>hieroglüüf, papüürus, püramiid, vaarao, muumia</i> .
15.	India ja Hiina.	Teab õpitud tähtsamaid India ja Hiina leiutisi.
16.	Vana –Kreeka. Vanaaja Olümpiamängud.	Teab õpitud tähtsamaid mõisteid <i>akropol, polis, arhitekt, skulptor, tragöödia, komöödia, olümpiamängud</i> .
17.	Rooma riik.	Teab õpitud olulisemaid mõisteid <i>akvedukt, tsement, kuppel, kanalisatsioon, gladiaator, keiser, term, spaa</i>
18.	Ristiusu teke. Piibel.	Omab ettekujutust ristiusu tekkest ja piiblist. Teab, miks tähistatakse jõule ja ülestõusmispühi.
19.	Vanaaja kordamine.	Teab põhilisi õpitud vanaajaga seotud mõisteid ja leiutisi.
20.	Keskaeg Lääne-Euroopas.	Omab ettekujutust ajastust ja teab õpitud olulist sõnavara <i>feodaal, feodaalkord, feood, talupoeg, teotöö</i> .
21.	Põllumajanduse ja karjakasvatuse areng keskajal. Talupoja elu keskajal	Omab ettekujutust talupoegade elust keskajal ja tunneb sõnu <i>naturaalmajandus, põud, viljaikaldus</i> .
22.	Feodaalide elu keskajal Keskaegsed linnad.	Omab ettekujutust linnusest, selle ehitusest, feodaalide seisustest, teab keskaegsete linnade tekkimisest.
23.	Keskaja kordamine.	Teab keskaja kõige olulisemaid mõisteid. Oskab võrrelda

			talupoegade ja feodaalide elu: toitu ja jooki; riietust, tarbeesemeid ja nende saamist.
24.	Kirik ja ristisõjad.		Teab ristisõdade tekkimise põhjusi ja õpitud olulist sõnavara <i>kirik, preester, piiskop, munk, nunn, klooster, rüütliordu, Rooma paavst</i> .
25.	Ristisõda jõuab Läänemere äärde. Liivlased ja lätlased.		Omab ettekujutust ristiusu levikust Läänemere ääres, teab olulisi õpitud mõisteid.
26.	Eestlaste muistse vabadusvõitluse algus. Ümera lahing.		Teab tähtsamaid lahinguid, koostab ise piltkava ja oskab jutustab selle järgi Ümera lahingust.
27.	Sõda ristirüütlitaga jätkub. Madisepäeva lahing.		Teab eestlaste tähtsamaid vanemaid ja jutustab märksõnade/ skeemi abil Madisepäeva lahingust.
28.	Taanlased Põhja-Eestis. Vallutussõja lõpp.		Omab ettekujutust Eesti alade jaotumisest. Oskab täita kontuurkaarti.
29.	Eestlaste vabadusvõitluse kordamine.		Teab tähtsamaid õpitud ajaloolisi nimesid ja sündmusi.
30.	Eestlased võõra võimu all. Jüriöö ülestõus.		Teab ülestõusu põhjusi ja lõpptulemust.
31.	Keskaegsed linnad Eestis. Hansalinn Tallinn.		Omab ettekujutust keskaegsest linnast ja teab olulisi õpitud mõisteid <i>turuplats, raekoda, raad, kaupmees, kaubandus Hansa Liit, hansalinn</i> .
32.	Eestlaste naabrid 13.-15. sajandil. Venelased 13.-15. sajandil.		Oskab näidata kaardil Eesti naabreid ja nimetada.
33.	Liivi sõda 1558-1583.		Teab Liivi sõja puhkemise põhjusi, oskab määrata sajandit.
34.	Eesti Rootsi koosseisus. Kubermangud.		Teab Eestimaa jagunemisest Rootsi ajal.
35.	Kooliharidus Rootsi ajal. Tartu Ülikool, talurahvakoolid. Eestikeelse hariduse algus. Kordamine.		Teab eestikeelse koolihariduse tekkimisest. Teab põhilisi õpitud mõisteid <i>kubermang, kuberner, gümnaasium, pastor, seminar, vaimulik</i> ; sündmusi, aastaarve.

Üldised õpitulemused

7. klassi lõpuks õpilane

1. oskab kasutada aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid, fraase: *aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr*;
2. tunneb mõnda olulist sündmust kodukoha ja Eesti ajaloost, seostab neid omavahel;

3. mõistab, et ajalooündmused ja -nähtused on põhjused ja tagajärjed, loob lihtsamaid seoseid (*nt kirjeldab tugisõnade, skeemi, kaardi, joonise, pildi abil*) mõnda sündmust;
4. teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, mõistab ajalooallika tähtsust, oskab nimetada esemelisi, kirjalikke ja suulisi ajalooallikaid;
5. väljendab oma teadmisi (*vajadusel abiga*) nii suuliselt kui ka kirjalikult, kasutab ajalookaarti;
6. toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta õpetaja suunavate küsimuste abil;
7. teab olulisemaid ajaloolisi mõisteid.

8.klass

2 tundi nädalas

Nädal	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
1.	Vanad Idamaad Mesopotaamia asukoht, leiutised ja kultuurisaavutused.	Vestlus. PowerPoint esitluse jälgimine, kommenteerimine. Arutelu.	Teab Mesopotaamia asukohta ja oskab näidata kaardil, teab nimetada olulisemaid leiutisi <i>ratas, vanker, potikeder, piltkiri, kiilkiri</i> ja selgitada mõisteid <i>tsivilisatsioon</i> ehk <i>kõrgkultuur, eepos</i> .
2.	Esimesed riigid Mesopotaamias. Sumerid.	Töölehtede täitmine. Lugemine, töö tekstiga: küsimustele vastamine, lünkteksti lugemine, kirjutamine.	Oskab pildi järgi kirjeldada sumerite linnriiki, teab sumerite linnriikide ühiskonnakihtide tegevusalasid, oskab selgitada järgmisi mõisteid: <i>riik, linnriik, tsikuraat, kuningas, ülik, preester, sõltlane, ori</i> .
3.	Vana-Egiptus. Egiptuse riik ja vaaraod.	Info otsimine teabeallikatest.	Teab Vana-Egiptuse asukohta ja kasutab ajalookaarti, teab tähtsamaid mõisteid <i>hieroglüüf, papüürus, vaarao</i> .
4.	Nilus, niisutussüsteemid.	Töö ajalookaartidega. Skeemide joonistamine.	Oskab kirjeldada niisutussüsteemi tööd pildi järgi, vajadusel tugisõnadele või kavale toetudes.
5.	Egiptuse religioon.	Piltide vaatamine. Töö mõistetega. Sobitusülesanded.	Omab ettekujutust surnute austamise kombestikust teab sellega seotud sõnavara <i>tempel, püramiid, sfinks, muumia, sarkofaag</i> .
6.	Egiptuse kultuuri ja teadussaavutused.	Kirjeldamine.	Teab nimetada Vana-Egiptuse tähtsamaid leiutisi ja saavutusi <i>ehituskunstis, aritmeetikas, geomeetrias, meditsiinis</i> ning nende kasutamist tänapäeval.
7.	Kordamine: Vanad Idamaad.		Oskab näidata ajalookaardil Mesopotaamia ja Egiptuse asukohta, teab põhimõisteid.
8.	<u>Israeli ja Juuda riik.</u>		Oskab näidata ajalookaardil riigi asukohta. Oskab

	Juudi rahvas.		skeemi järgi selgitada Iisraeli riigi tekkelugu ja riigi jagunemist.
9.	Juutide usk ja kombed.		Omab ettekujutust mõningatest juudi rahva kommetest.
10.	Ainujumala usk.		Teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon ja selle tekke põhjust.
11.	Vana Testament.		Oskab selgitada Vana Testamendi kui juutide püha raamatu tähendust ja teab kümmet käsku.
12.	Kordamine: Iisrael ja Juuda riik.		Omab ettekujutust kristluse tekkest, seosest Jeesus Kristusega ja tema õpetusega.
13.	Vana – Kreeka. Asukoht, kultuur ja eluolu.		Oskab kirjeldada ajalookaardi ja skeemi abil Kreekat. Teab, et Vana-Kreekas oli kõrgkultuur. Oskab selgitada sõnade <i>labürint</i> , <i>preesterkuningas</i> , <i>kuldvillak</i> , <i>argosõitjad</i> tähendust .
14.	Vana-Kreeka kunst ja teater.		Teab teatri/kunsti iseloomulikke jooni ning olulisi mõisteid <i>teater</i> , <i>tragöödia</i> , <i>komöödia</i> , <i>vaasimaal</i> .
15.	Vana-Kreeka skulptuur ja arhitektuur.		Teab mõningaid tähtsamaid mõisteid.
16.	Hellenismi periood.		Teab mõisteid <i>Hellas</i> ja <i>hellenid</i> , seostab neid Kreekaga.
17.	Aleksander Suur, sõjaretked.		Teab, kes oli Aleksander Suur, omab ettekujutust tema tegevusest ja ajastust.
18.	Kreeka linnriigid.		Oskab skeemi ja piltide järgi kirjeldada linnriiki. Teab sõnade <i>polis</i> , <i>akropol</i> , <i>agoraa</i> , <i>kodanikud</i> , <i>aristokraadid</i> , <i>türann</i> , <i>alfabeet</i> tähendust
19.	Ühiskonnakorraldus ja kasvatus.		Tunneb ajastu ühiskonnakorraldust ja oskab kirjeldada Sparta kasvatust.
20.	Vana-Kreeka religioon ja mütoloogia.		Teab mõnda mütoloogilist tegelast: Zeus, Herakles ja oskab neid lühidalt pildi ja mõtteskeemi abil kirjeldada.
21.	Kordamine: Vana-Kreeka. Vanaaja seitse maailmaimet.		Oskab leida kaardilt Vana-Kreeka riike, teab tähtsamaid mõisteid ja isikuid. Oskab piltide järgi nimetada maailmaimesid ja nende asukohti.
22.	Vana-Rooma. Rooma riigi tekkimine.		Teab Rooma riigi tekkimise legendi.
23.	Rooma vabariik.		Oskab selgitada skeemi abil Rooma vabariigi riigikorda.

	Riigikord, rahvakoosolek.		Teab sõnade <i>vabariik, senat, konsul, patriitsid, plebeid, rahvakoosolek</i> tähendust.
24.	Roomast saab suurriik.		Näitab kaardil Rooma suurriiki. Oskab selgitada sõnu <i>triumf, foorum, provints, asevalitseja, villa</i> .
25.	Roomlaste usk ja eluolu. Haridus ja kirjaoskus.		Teab, et roomlased uskusid vaimudesse, hingedesse ja jumalatesse. Oskab skeemi järgi kirjeldada pereliikmete rolle. Teab, millist haridust anti poistele ja tüdrukutele, teab, et ladina tähestik pärineb roomlastelt.
26.	Kodusõjad ja orjade ülestõusud. J. Caesar.		Teab põhjusi, miks toimusid orjade ülestõusud, teab, kes oli Caesar. Oskab selgitada sõnu <i>leegion, leegionär, palgavägi, gladiaator</i> .
27.	Rooma keisririik.		Selgitab skeemi abil Rooma keisririigi riigikorraldust.
28.	Elu Rooma keisririigis.		Teab, et Rooma oli orjanduslik riik, kus elanikud jagunesid rikkasteks ja vaesteks.
29.	Rooma kultuur. Cicero, Vergilius.		Omab mõningast teavet Rooma kultuuri kohta. Teab sõnade <i>büst, akvedukt, võlv, kuppel, tsement</i> tähendust.
30.	Jeesus Kristus ja ristiusu teke.		Teab olulisi õpitud mõisteid.
31.	Ristus ja Rooma riik. Ristus kirik.		Teab, et apostlid levitasid ristiusku ning oskab selgitada tähtsamaid õpitud mõisteid <i>Piibel, kirik, piiskop, vaimulikud, ilmikud, kogudus, apostlid, märter</i> .
32.	Piibel. Uus ja vana testament.		Teab piiblis kirjapandud põhitõdesid.
33.	Keiser Constantinus Suur. Konstantinoopol.		Teab uue pealinna tekke põhjusi ja olulist õpitud sõnavara.
34.	Suur rahvaste rändamine ja Lääne-Rooma langus.		Teab, miks ja millal Lääne-Rooma riik langes.
35.	Kordamine.		Teab olulisemaid ajaloolisi mõisteid ja fakte.

Üldised õpitulemused 8. klassi lõpul

Õpilane

1. selgitab, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat; selgitab vanaaja riiklikku korraldust, elulaadi ja religiooni Egiptuse ning Mesopotaamia näitel;

2. tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri;
3. teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon; selgitab, mis on Vana Testament;
4. seletab ja kasutab kontekstis *mõisteid tsivilisatsioon, linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester*;
5. teab, kes olid Mooses ja Taavet, ning iseloomustab nende tegevust.
6. näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat; kirjeldab märksõnade toel Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst;
7. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, sõltlane, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, hellenid, tähestik*;
8. teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros ja Aleksander Suur ning iseloomustab nende tegevust suunavate küsimuste ja pildimaterjali toel;
9. näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist; teab, kes olid Romulus, Caesar ja Jeesus Kristus, ning iseloomustab nende tegevust suunavate küsimuste abil;
10. iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis; seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *vabariik, foorum, kapitolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, provints, ladina keel*;

Õpitulemused II kooliastme lõpul

Õpilane:

1. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase *aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number*;
2. tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost ning seostab neid omavahel;
3. teab mõnda ajaloolist asumit, selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
4. hindab materiaalsel keskkonda kui ajaloosündmuste peamist kandjat;
5. toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta suunavate küsimuste abil;
6. mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;
7. mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, loob lihtsamaid seoseid (*nt kirjeldab mõnda sündmust skeemi, tugisõnade, kaardi, joonise, pildi jm. abil*);
8. teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega (Õpilase ajalooentsüklopeedia, 2005).
9. väljendab oma teadmisi nii suuliselt (*sõltuvalt kuulmiskahjustuse ulatusest*) kui ka kirjalikult, koostab *abiga* mõtteskeemi ning kasutab ajalookaarti;
10. teab olulisemaid ajaloolisi mõisteid.

Ajalugu III kooliastmes

Õppe- ja kasvatusesmärgid

Ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

1. tunneb huvi mineviku vastu;
2. tunneb Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste ja isikute kaudu;
3. väärtustab kultuurilist mitmekesisust ja määratleb end oma rahva liikmena;
4. leiab, tõlgendab, kasutab ja hindab ajalooteavet;
5. kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloo fakti arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme, esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusi;
6. mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust;
7. tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust;
8. tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt (*sõltuvalt kuulmiskahjustuse ulatusest ja verbaalse kõne arusaadavusest*) ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse analüüsima ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloo sündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga.

Tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Tähtis on luua sild mineviku ja nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

1. ajas orienteerumise oskus, oskus analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
2. ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
3. küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;
4. funktsionaalne kirjaoskus, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
5. empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostööoskus;

6. töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu.

Kuulmispuudega lapsi õpetades arvestatakse nende sõnavara, keeleteadmiste ja kommunikatiivsete oskuste mõningast piiratust, mis tingib vajaduse kohandada ajalootekste ja koostada jõukohaseid töölehti. Raskuste tõttu suulise kõne tajumisel kasutatakse tavapärasest enam õppematerjali visualiseerimist (esitlused, pildimaterjal, skeemid /kavad, märksõnad, tabelid, IKT vahendid). Sõltuvalt kuulmiskahjustuse raskusest kasutatakse uute mõistete selgitamisel ka viipeid, sõnakoostise täpsemaks edasiandmiseks sõrmendeid. Ajalooõpetuse kinnistamiseks ning kordamiseks kasutatakse erinevaid rakendusülesandeid, nagu sobitamine, testid ja ristsõnad, jm interaktiivsed ülesanded IKT vahendite abil. Läbivalt pööratakse tähelepanu suultlugemisoskuse ja kuulumistaju arendamisele ning suulise kõne parendamisele.

9.klass

2 tundi nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
4	MAAILM KESKAJAL 476–1492 1. Keskaja koht maailma ajaloos 1) keskaja ühiskonna iseloomustus 2) periodiseering 3) ühiskonnakorraldus 4) eluolu ja maailmapilt	Õpieesmärkide seadmine; ajajoone koostamine ja selgitamine; funktsionaalne lugemine; mõistete selgitamine; tabeli täitmine keskaja periodiseeringu ja perioodide iseloomulike tunnusoonte kohta; skeemi järgi jutustamine; arutelu.	Õpilane iseloomustab seisuslikku hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja aadlike elulaadi abivahenditega (<i>skeem/kava, märksõnad, valikvastused, viiped</i>).
10	2. Kirik ja kultuur keskajal 1) ristiusu õpetuse alused 2) kiriku osa ühiskonnas 3) ristisõjad 4) keskaja ülikoolid ja teadus 5) romaani ja gooti stiil	Vestlus; funktsionaalne lugemine; töölehtede täitmine; ajajoone koostamine ristisõdade kohta; mõistekaardi koostamine; stiilide võrdlemine; sobitusülesanne; infootsing teabeallikatest; õppekäik kirikusse.	Õpilane teab kiriku osa keskaja ühiskonnas kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana.
5	3. Frangi riik 1) Frangi riigi teke 2) riik Karl Suure ajal 3) Frangi riigi jagunemine	Töö ajalookaardiga; võrdlemine tänapäeva kaardiga; kontuurkaardi täitmine.	Õpilane iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist.

	4) kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa		
4	4. Araablased 1) Araabia ühiskond 2) Muhamed. Islam 3) araabia kultuuri mõju Euroopale 4) kalifaat	Töö ajalookaardiga; esitluse kommenteerimine; mõistete selgitamine; töölehe täitmine.	Õpilane iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi.
5	5. Bütsants 1) Bütsantsi tugevuse põhjused 2) Justinianus I 3) Vana-Vene riigi teke	Vestlus; töö ajalookaardiga; funktsionaalne lugemine; arutlus; töölehe täitmine.	Õpilane teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik.
6	6. Linnad ja kaubandus 1) linnade teke ja eluolu 2) hansakaubandus Põhja-Euroopas 3) tsunftikord 4) linnade valitsemine	Vestlus; töö ajalookaardiga; funktsionaalne lugemine; mõistekaardi koostamine; arutlus; töölehtede täitmine; loovjutu kirjutamine pildi järgi http://hev.edu.ee →Lisamaterjalid põhiõppevarale→Ajaloo pildid→Kaubavedu keskajal.	Õpilane teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu abivahenditega (<i>mõistekaart, kava, pildid</i>).
3	7. Põhja-Euroopa ja Eesti 1) Skandinaavia eluviis ja ühiskond 2) viikingite retked	Vestlus; töö ajalookaardiga; esitluse kommenteerimine; arutlus; töölehtede täitmine.	Õpilane kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi.
8	8. Eesti keskajal 1) eluolu muinasaja lõpus 2) muinasmaakonnad 3) muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine 4) ühiskonna struktuur. Valitsemine 5) Liivi ordu. Linnad	Töö ajalookaardiga: muinasmaakondade võrdlemine tänapäeva maakondadega; funktsionaalne lugemine; ajatelje koostamine; kava koostamine, loovjutu kirjutamine pildi järgi http://hev.edu.ee →Lisamaterjalid põhiõppevarale→Ajaloo pildid→Ristisõjad; arutlus loovjuttude põhjal; test muistse vabadusvõitluse kohta.	Õpilane nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust abivahenditega (<i>kava/skeem, ajajoon, küsimused, viiped</i>).

6	<p>9. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel</p> <p>1) Saksa-Rooma keisririik 2) parlamendi kujunemine Inglismaal 3) Prantsusmaa ühendamine 4) eluolu keskajal</p>	<p>Töö ajalookaardiga; funktsionaalne lugemine; mõistekaardi/kava koostamine; esitluse kommenteerimine; tabeli täitmine; filmi vaatamine; arutlus.</p>	<p>Õpilane teab riikide tugevuse/ nõrkuse põhjusi; tunneb teemakohaseid mõisteid; jutustab kava järgi .</p>
5	<p>MAAILM VARAUUSAJAL 1492–1600</p> <p>1. Ühiskond varauusajal</p> <p>1) uue maailmapildi kujunemine 2) tehnoloogia areng 3) majanduslikud suhted 4) kujutav kunst, Leonardo da Vinci</p>	<p>Vestlus; mõistekaardi koostamine; funktsionaalne lugemine; sobitusülesanne; esitluse koostamine rühmatööna/ tutvustamine/analüüs.</p>	<p>Õpilane selgitab, kuidas mõjutas varauusaegset ühiskonda tehnoloogia areng; teab, kes oli Leonardo da Vinci, ja iseloomustab tema tegevust; koostab rühmatööna esitluse kas tehnoloogia arengust või Leonardo da Vincist.</p>
5	<p>2. Suured maadeavastused</p> <p>1) Ameerika avastamine 2) maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades</p> <p>1) Indiasse viiva mereteede avastamine 2) esimene ümbermaailmareis</p>	<p>Kaardi ja ajajoone lugemine; funktsionaalne lugemine; küsimustele vastamine; skeemi koostamine; võrdleva tabeli täitmine maadeavastuste positiivsete ja negatiivsete külgede kohta.</p>	<p>Õpilane teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused; oskab tabeli abil jutustada maadeavastuste positiivsetest ja negatiivsetest külgedest.</p>
5	<p>3. Reformatsioon</p> <p>reformatsioon Saksamaal. Martin Luther</p>	<p>Funktsionaalne lugemine; Martin Lutheri tegevuse iseloomustamine</p>	<p>Õpilane teab reformatsiooni põhjusi ja olemust; iseloomustab Martin Lutheri tegevust.</p>

5	4. Eesti 16. sajandil 1) reformatsioon 2) haldusjaotus ja linnad 3) Liivi sõja põhjused ja tagajärjed	Kaardi lugemine, võrdlemine tänapäeva kaardiga; esitluse kommenteerimine; kava koostamine; arutlus.	Õpilane iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju; seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi abivahenditega (<i>kava, märksõnad</i>).
---	---	---	--

Üldised õpitulemused:

9.klassi lõpetamisel õpilane:

- iseloomustab seisuslikku ühiskonda abivahenditega (*skeemid, märksõnad, viiped*);
- teab kiriku osa keskaja ühiskonnas;
- iseloomustab keskaegse linna eluoluvajadusel abivahenditega (*kava, pildid*);
- toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused;
- nimetab Eesti muinasmaakondi ning suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust;
- teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon;
- iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju;
- seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi;
- seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, mošee, Meka; maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism* abivahenditega (*valikvastused*)
- teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Karl Suur, Justinianus, Kolumbus, Martin Luther, Leonardo da Vinci

10.klass

2 tundi nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õpetegevused	Õpitulemused
10	Maailm 1600–1815 1. Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas 1) absolutismi kujunemine, Louis XIV 2) Inglise kodusõda ja	Vestlus; töö ajalookaardiga; kontuurkaardi täitmine; funktsionaalne lugemine; mõistete selgitamine; kavastamine; võrdleva tabeli täitmine; lünkteksti täitmine.	Õpilane teab uusaja ühiskonna põhijooni Euroopas; iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: <i>seisuslik riik, absolutism, parlamentarism</i> ; oskab selgitada teemakohaseid mõisteid (<i>vajadusel valikvastuste abil</i>).

	<p>restauratsioon 3) Inglismaa ja Prantsusmaa 4) 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, 5) valgustatud absolutism Venemaa näitel, Katariina II 6) Euroopa 17. ja 18. sajandi sõdades</p>		
10	<p>2. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseis 1) valitsemine: keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord 2) Põhjasõda, Peeter I 3) Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil 4) muutused majanduses ja poliitikas 5) vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna)</p>	<p>Vestlus; esitluse jälgimine; funktsionaalne lugemine; küsimustele vastamine; ajajoon Põhjasõja kohta; võrdleva tabeli/töölehe täitmine; test.</p>	<p>Õpilane teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris; iseloomustab Põhjasõja tagajärgi Eestile.</p>
4	<p>3. USA iseseisvumine 1) Iseseisvussõda 2) USA riiklik korraldus</p>	<p>Vestlus; ajalookaardi lugemine; funktsionaalne lugemine, töölehe täitmine; sobitusülesanne.</p>	<p>Õpilane teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid; iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust abivahenditega (<i>märksõnad, küsimused</i>).</p>
8	<p>4. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu 1) Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg 2) Napoleoni reformid 3) Prantsuse revolutsiooni ja</p>	<p>Vestlus; esitluse jälgimine, kommenteerimine; funktsionaalne lugemine, töö ajalookaardiga; ajajoone koostamine.</p>	<p>Õpilane selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju; toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad; teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil ning näitab neid.</p>

	Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos		
2	5. Kultuur 1) barokk 2) klassitsism	Baroki ja klassitsismi tunnusjoonte selgitamine piltide põhjal.	Õpilane iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni.
4	Maailm 1815–1918 1. Industriaalühiskonna kujunemine 1) tööstuslik pööre 2) vabrikutootmine 3) linnastumine 4) industriaalühiskonna sotsiaalne pale	Võrdleva tabeli täitmine; skeemi koostamine; loovjutu kirjutamine märksõnade abil.	Õpilane teab industriaalühiskonna kujunemisega kaasnenud positiivseid ja negatiivseid muutusi, tunneb teemakohaseid mõisteid.
4	2. Rahvuslus ja rahvusriigid 1) rahvusluse tõus Euroopas 2) rahvusriigi loomine Saksamaa näitel 3) Saksa keisririik	Funktsionaalne lugemine; lünkteksti täitmine; kokkuvõtte kirjutamine.	Teab, milliseid põhimõtteid rakendas Otto von Bismarck Saksamaa ühendamisel.
10	3. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul 1) Vene impeeriumi äärealade poliitika 2) talurahvaseadused 3) rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused 4) venestusaeg 5) 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed	Ajastu tunnusjoonte selgitamine; teksti lugemine koos selgitusega; mõistekaardi ja ajajoone koostamine ärkamisaja kohta; info otsimine internetist ja töölehe täitmine rühmatööna; ristsõna lahendamine; test.	Õpilane jutustab rahvuslikust liikumisest Eestis <i>abivahenditega (skeem, ajajoon)</i> ; teab ärkamisaja juhte ja nende tegevust; teab venestusaja olemust.
12	5. Esimene maailmasõda	Funktsionaalne lugemine; skeemi	Õpilane näitab kaardil Esimeses maailmasõjas

	1) uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas 2) sõja põhjused, kulg ja tagajärjed 3) maailmasõja mõju Eestile 4) Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani.	koostamine; ajajoone koostamine; arutlus; töölehtede täitmine; filmi jälgimine ja arutlus; töö ajalookaardiga; kontuurkaardi täitmine.	osalenud riikide liite; teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi; selgitab Eesti iseseisvumist; teab vabadussõja kulgu.
6	4.Teaduse areng ja muutused olmes 19. saj teisel poolel ja 20.saj alguskümnendil 1) ajastu meeleolud 2) teaduste areng 3) tähtsamad leiutised 4) muutused olmes 5) kunst	Esitluste jälgimine teaduste arengu, leiutiste ja kunstivoolude kohta; töölehtede täitmine esitluste põhjal; Rühmatööna infootsing ühe eesti kunstniku/skulptori kohta; esitluse koostamine.	Õpilane seostab kuulsa nime teadus-saavutuse/ leiutisega; tunneb õpitud kunstistiile ja oskab nimetada nii Euroopa kui Eesti kunstnikke/skulptoreid.

Üldised õpitulemused

10. klassi lõpetamisel õpilane:

1. teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahvaelus, hariduses ja kultuuris ning mis olid põhjasõja tagajärjed Eestile;
2. iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, parlamentarism;
3. selgitab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju;
4. toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad;
5. teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil;
6. teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikideriigikorraldust;
7. iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) baroki ja klassitsismi põhijooni;
8. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *reform, revolutsioon, restauratsioon, absolutism, parlamentarism*;
9. teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) nende tegevust: Napoleon, Louis XIV, Peeter I.

10. näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite;
11. iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas;
12. selgitab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) Eesti iseseisvumist;
13. teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;
14. iseloomustab (*vajadusel abiga – tugisõnadele, mõistekaardile, skeemidele, küsimustele jm toetudes*) 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi;
15. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.*

11.klass

2 tundi nädalas

Tundi-arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
4	Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939 1. Rahvusvaheline olukord 1) Pariisi rahukonverents 2) poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda 3) Rahvasteliidu tegevus ja mõju 4) sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas	Töö ajaloo- ja kontuurkaardiga; funktsionaalne lugemine, mõistete selgitamine; ajajoone koostamine; töövihiku ülesannete täitmine (valikuliselt); töölehtede täitmine.	Õpilane näitab kaardil esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles´ süsteem); oskab sündmusi järjestada ja selgitada nende tähendust rahvusvahelistes suhetes.
2	2. Maailmamajandus Ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed	Vestlus, funktsionaalne lugemine, sõnade ja väljendite selgitamine; lünkteksti täitmine; arutlus õpiku illustratsioonide põhjal; tabeli täitmine.	Õpilane teab majanduskriisi põhjusi, olemust ja tagajärgi; iseloomustab majanduskriisi mõju erinevatele riikidele.
8	3. Demokraatia ja diktatuurid 1920-1930.aastatel. Demokraatia laienemine	Esitluse kommenteerimine; mõistete selgitamine; skeemi koostamine; sobitusülesanne; võrdlemine.	Õpilane oskab välja tuua rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastatel; oskab iseloomustada demokraatlikku, totalitaarset

	<p>1) demokraatia ja diktatuuri põhijooned 2) demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel 3) autoritarism Itaalia näitel 4) totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel</p>		<p>ja autoritaarset ühiskonda; teab, kes olid Stalin, Mussolini, Hitler, Roosevelt.</p>
8	<p>4. Eesti Vabariik 1) Vabadussõda 2) Asutav Kogu: maareform ja põhiseadus 3) demokraatliku parlamentarismi aastad 4) vaikiv ajastu 5) majandus 6) kultuur ja eluolu 7) välispoliitika</p>	<p>Kordamine; funktsionaalne lugemine; töölehe täitmine; mõisteskeemi koostamine; märksõnade abil jutustamine.</p>	<p>Õpilane oskab iseloomustada ja võrrelda Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastatel ja vaikival ajastul; oskab seletada, milles seisnes “vaikiv ajastu”; kirjeldab ümberkorraldusi põllumajanduses ja tööstuses; iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu; teab, kes olid Päts ja Tõnisson.</p>
	<p>5. Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel 1) uued kultuurinähtused 2) teadus 3) tehnika areng: aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film 4) kirjandus ja kunst 5) uued propagandavahendid</p>	<p>Funktsionaalne lugemine, sõnade selgitamine, küsimustele vastamine; tabeli täitmine.</p>	<p>Õpilane oskab nimetada ja iseloomustada ajastu kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; iseloomustab tehnika arengut.</p>
2	<p>Teine maailmasõda 1939–1945 1. Rahvusvaheline olukord 1) lääneriikide järeleandmised Saksamaale. 2) München. 3) MRP</p>	<p>Esitluse jälgimine ja kommenteerimine; töövihiku ülesannete täitmine (valikuliselt).</p>	<p>Õpilane iseloomustab rahvusvahelist olukorda teise maailmasõja eel, ja toob esile teise maailmasõja puhkemise põhjusi.</p>

4	2. Sõjategevuse üldiseloostus 1) sõja algus ja lõpp 2) sõdivad pooled, rinded 3) holokaust 4) ÜRO asutamine	Interaktiivse kaardi lugemine; ajajoone koostamine sõjasündmuste põhjal; tabeli täitmine.	Õpilane näitab kaardil teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas ning muudatusi teise maailmasõja järel; teab, millal algas ja lõppes teine maailmasõda, toob esile teise maailmasõja tulemused ning tagajärjed; teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ja mis riikidest moodustus Hitlerivastane koalitsioon;
4	Eesti teise maailmasõja ajal 1) baaside ajastu 2) iseseisvuse kaotamine 3) juuniküüditamine 4) sõjategevus Eesti territooriumil 5) Nõukogude ja Saksa okupatsioonid	Esitluse kommenteerimine, mõistete selgitamine; töölehtede täitmine; test.	Õpilane selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist; seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>MRP</i> , <i>holokaust</i> , <i>küüditamine</i> , <i>baaside leping</i> , <i>okupatsioon</i> .
	Maailm pärast teist maailmasõda 1945–2000 Külm sõda 1) külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid 2) kahepooluselise maailma kujunemine: Trumani doktriin, Marshalli plaan, Berliini blokaad ja Saksamaa lõhestamine 3) kriisid ja sõjad: Kuuba kriis, Berliini müür, Vietnami sõda	Mõistete selgitamine; funktsionaalne lugemine; töövihiku ülesannete täitmine (valikuliselt).	Õpilane iseloomustab külma sõja olemust ning toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid; oskab valikvastustest leida oluliste mõistete selgitusi.

4	<p>Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel 1) USA ühiskond: sise- ja välispoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika 2) Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted.</p>	<p>Kohandatud teksti lugemine; töövihiku ülesannete täitmine (valikuliselt, õpetaja abiga).</p>	<p>Õpilane iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel.</p>
6	<p>Kommunistlikud riigid 1) kommunistliku süsteemi teke 2) kommunistlike riikide poliitika ja majanduse iseloomulikud jooned 2) NSV Liit: stalinism, sula, stagnatsioon</p>	<p>Esitluse kommenteerimine; mõistekaardi koostamine.</p>	<p>Õpilane kasutab mõistekaarti ja iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel; tunneb teemakohaseid mõisteid <i>stalinism, sula, stagnatsioon</i>.</p>
6	<p>Eesti Nõukogude okupatsiooni all 1) piiride muutumine 2) repressioonid 3) kollektiviseerimine 4) industrialiseerimine 5) poliitiline juhtimine 6) kultuur ja eluolu</p>	<p>Mõistete selgitamine; funktsionaalne lugemine; töövihiku ülesannete täitmine (valikuliselt, õpetaja abiga).</p>	<p>Õpilane iseloomustab Eesti arengut NSV Liidu koosseisus; tunneb vastava ajajärguga seotud mõisteid <i>repressioon, kollektiviseerimine, kolhoos, sovhoos, industrialiseerimine</i></p>
4	<p>Kommunistliku süsteemi lagunemine 1) <i>perestroika ja glasnost</i> 2) M. Gorbatšov 3) B. Jeltsin 4) Saksamaa ühinemine</p>	<p>Esitluse kommenteerimine; ajajoone koostamine; töö tekstiga ja töölehtede täitmine.</p>	<p>Õpilane toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; tunneb mõisteid <i>perestroika ja glasnost</i> ning ajaloolisi isikuid.</p>
6	<p>Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine 1) fosforiidikampaania 2) MRP-AEG 3) Eesti Muinsuskaitse Selts</p>	<p>Esitluse jälgimine ja kommenteerimine; ajajoone koostamine; sündmuste iseloomustamine; töölehtede täitmine; ristsõna koostamine paaristööna.</p>	<p>Õpilane teab EV taastamise etappe; analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; teab, kes olid järgmised isikud, ja iseloomustab nende tegevust: Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar, Mart</p>

	<p>4) Laulev revolutsioon 5) Rahvarinde moodustamine 6) Balti kett 7) suveräänsusdeklaratsioon 8) põhiseadusliku korra taastamine 9) rahareform 10) võõrvägede väljaviimine</p>		Laar.
3	<p>Maailm 1990. – 20... aastail 1) üldülevaade 2) Euroopa Liidu laienemine 3) NATO laienemine 4) uued vastasseisud 5) ÜRO ülesanded ja põhitegevus nüüdismaailmas 6) Rahvusvaheline Valuutafond, Maailmapank 7) Eesti Vabariik</p>	Töö ajalookaardiga; funktsionaalne lugemine; lühikokkuvõtete kirjutamine; test.	Õpilane näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail; kirjeldab ÜRO ülesandeid ja põhitegevust nüüdismaailmas; teab, millega tegelevad Rahvusvaheline Valuutafond ja Maailmapank; teab, milliste rahvusvaheliste organisatsioonidega EV on liitunud.
	<p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel, 21. saj algul 1) teaduse ja tehnika areng: aatomiuuringud, infotehnoloogia 2) massikultuur 3) naine ja ühiskondlik elu 4) muutused mentaliteedis 5) globaalprobleemid</p>	Funktsionaalne lugemine; kava (mõistekaardi) koostamine; tabeli täitmine; arutlemine naise kohast ühiskonnas; loovjutt globaalprobleemi(de)st.	Õpilane iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil; toob näiteid teaduse ja tehnika arengu kohta; oskab arutleda globaalprobleemide teemal.

III kooliastme õpitulemused

Põhikooli lõpetaja:

- iseloomustab ajaloo põhietappe abivahendite toetuses (*märksõnad, ajajoon, pildid*);
- mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi vajadusel abivahendite toetuses (*märksõnad, ajajooned, pildid, tabelid, viiped*);

3. võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb *märksõnade/küsimuste toel*, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt (*sõltuvalt kuulmiskahjustuse ulatusest*) kui ka kirjalikult;
4. teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajalooga ning saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;
5. otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja esitlust *õpetaja abiga*;
6. esitleb referaati või esitlust suuliselt (*sõltuvalt kuulmiskahjustuse ulatusest*) ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;
7. töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme.

Ühiskonnaõpetus

Õpetamise eesmärgid ja õppesisu

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning

aktiivse kodaniku kujunemiseks. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Teises kooliastmes on käsitletu keskmises inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas.

Kuulmispuudega õpilased vajavad õppimisel tavapärasest suuremat visuaalset tuge, mistõttu kasutatakse näitlikustamiseks erinevaid vahendeid (esitlused, pildimaterjal, skeemid /kavad, märksõnad, tabelid, IKT vahendid, tavapärasest rohkem toetatakse kirjalikule kõnele), uute mõistete selgitamisel on vajadusel abiks viiped; teemade kinnistamisel ja kordamisel kasutatakse erinevaid rakendusülesandeid, nagu sobitamine, testid, ristsõnad jms. Erilisel kohal on sõnavaratöö ja õpitava lõimimine teiste õppeainetega.

8.klass

2 tundi nädalas

Tundi de arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
11 6 2	I teema. Sotsiaalsed suhted 1.Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus 1.1. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Kultuur rahvusliku identiteedi kandjana.		1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodukoha rahvas ja kodukoha rahvused</i> . 2. Nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone. 3. Nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid.
1	1.2. Sooline võrdõiguslikkus.		1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>sallivus, võrdõiguslikkus</i> . 2. Toob näiteid meeste ja naiste võrdsete õiguste ning nende rikkumiste kohta. 3. Suhtub sallivalt erinevustesse.
1	1.3. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond.		Teab ja hoiab kogukonna traditsioone.

	Koolipere.		
2	1.4. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.		<ol style="list-style-type: none"> 1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>riik</i>. 2. Nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. 3. Teab, mis on isikutunnistus ja vajalikud reisidokumendid (pass, isikutunnistus).
5	2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus; koostöö	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine; arutelud; töölehtede täitmine; juhtumite analüüsimine, õppemängud	<ol style="list-style-type: none"> 1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus</i>. 2. Nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust.
1	2.1. Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus.		
1	2.2. Noorte-organisatsioonid.		Nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone, kirjeldab nende tegevust ning osaleb neis võimaluse korral.
1	2.3. Eakohased kodanikualgatused võimalused.		Teab kodukoha kodanikualgatusi ning osaleb neis võimaluse korral.
2	2.4. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused		Toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.
11	II teema. Demokraatia	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine; arutelud; töölehtede täitmine; juhtumite analüüsimine, õppemängud; õppekäik KOVi või kohtumine KOVi esindajatega	<ol style="list-style-type: none"> 1. Seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, valimised</i>. 2. Iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja olla valitud).
7	1. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine		
2	1.1. Rahva osalemine ühiskonna valitsemises		<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab, et Eesti on demokraatlik vabariik. 2. Nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi ning kohtu peamisi ülesandeid.
2	1.2. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus.		
1	1.3. Kohalik omavalitsus.		Teab, mis on kohalik omavalitsus, ning toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse kohta.
1	1.4. Seaduse ülimuslikkus, seadus		1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet

	kui regulatsioon.		<i>seadus.</i> 2. Teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, ning toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.
1	1.5. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne) .		1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>inimõigus</i> . 2. Nimetab ja austab inimõigusi.
4	2. Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas 2.1. Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine; arutelud; töölehtede täitmine; juhtumite analüüsimine, õppemängud; oma kooli õpilasesindusega kohtumine, õpilaskoosoleku korraldamine; ettepanekute esitamine oma kooli kodukorra eeskirja täiendamiseks ja muutmiseks.	1. Kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis. 2. Märkab ning arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks.
1	2.2. Kooli sisekord (kodukord)		Toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat.
2	2.3. Lapse õigused (õigus saada haridust, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.		1. Tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu ning on viisakas, sõbralik ja väarikas. 2. Oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel.
7	III teema. Töö ja tarbimine 1.1. Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine.	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine; töölehtede täitmine; juhtumianalüüs; praktilised tööd: isikliku eelarve planeerimine; õppemängud	1. Teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel. 2. Oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida. 3. Teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid.
3	1.2. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Töökultuur ja tööetika.		1. Iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed. 2. Selgitab, miks on ühiskonna toimimiseks vaja erinevaid elukutseid. 3. Väärtustab enda ja teiste tööd.
2	1.3. Teadlik, säästev tarbimine.		1. Oskab lugeda tooteinfot ja teab, kuhu kaebustega pöörduda. 2. Tunneb tarbija õigusi.

6 2	IV teema. Meedia ja teave 1.1. Raamatukogu, Internet.	Infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine (tuntumad otsingumootorid, ajalehtede elektroonilised väljaanded, kooliga seotud infoportaalid, Interneti-põhised teatmeteosed, noorteportaalid, e-raamatukogu, muusika ja video vahetuskeskkonnad) töölehtede täitmine, juhtumite analüüs.	1. Tunneb Interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi. 2. Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks.
1	1.2. Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon		Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid, entsüklopeediat.
1	1.3. Autoriõiguste kaitse.		1. Väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab teiste autorite loomingule; tunneb autorina vastutust oma teose eest. 2. Teadvustab intellektuaalse omandi kaitsega seotud probleeme Internetis.
2	1.4. Teadlik infotarbimine ja – edastamine.		1. Oskab eristada fakti ja arvamust. 2. Saab aru, et reklaamiga taotletakse müügiedu. 3. Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid, entsüklopeediat. 4. Oskab esitada oma teadmisi ja seisukohti; loob, kasutab ning jagab infot.

Üldised õpitulemused II kooliastme lõpul:

8. klassi lõpetaja

1. on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
2. teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
3. mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
4. loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
5. teab, mis on põhiseadus ja teised seadused ning miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
6. selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;

7. mõistab inimeste iseärasusi; teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest;
8. on salliv erinevuste suhtes ning valmis koostööks; oskab vältida ja lahendada konflikte;
9. toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat;
10. tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ning tarbijana;
11. oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata;
12. esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
13. teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

Ühiskonnaõpetus III kooliastmes

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

1. tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
2. oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
3. väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos;
4. arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, seisab vastu keskkete normide rikkumisele; on seadusekuulekas;
5. määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Majanduse käsitlemine keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine).

Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas.

Õppetegevus

Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: rollimäng, arutelu, diskussioon, väitlus, ajurünnak; ühistegevus ja vabatahtlik töö, projektõpe (nt heategevusprojektid; referaadi, uurimistö, arvamustöö, õpimapi koostamine (viitamisreeglitega tutvumine, töö esitlemine); temaatilised mängud, nt tarbijakaitse; infootsing teabeallikatest ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; statistika,

allikate, sh juriidiliste tekstide ja kaardi analüüs; töölehtede täitmine; reklaami, temakohaste filmide jms kriitiline analüüs; juhtumianalüüs; dokumendiplankide täitmine jne; õppekäigud.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide püstitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tunda õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Nii omandab

õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

Kuulmispuudega õpilased vajavad õppimisel tavapärasest suuremat visuaalset tuge, mistõttu kasutatakse näitlikustamiseks erinevaid vahendeid (esitlused, pildimaterjal, skeemid/kavad, märksõnad, tabelid, IKT vahendid, suurem toetumine kirjalikule kõnele), uute mõistete selgitamisel on vajadusel abiks viiped; teemade kinnistamisel ja kordamisel kasutatakse erinevaid rakendusülesandeid, nagu sobitamine, testid, ristsõnad jms. Erilisel kohal on sõnavaratöö ja õpitava lõimimine teiste õppeainetega.

10.klass

1 tund nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
19 6 2	Ühiskond ja sotsiaalsed suhted Meedia ja teave Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine,	Infootsing teabeallikatest (kooli koduleht, ajalehed, ajalehtede elektroonilised väljaanded, tuntumad otsingumootorid, kooliga seotud infoportaalid, Interneti-põhised teatmeteosed, noorteportaalid jms) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT	1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik arvamus, ajakirjandusvabadus</i> . 2. Analüüsib <i>skeemi abil</i> ühe teema meediakäsitlust ning kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid. 3. Orienteerub Eesti meediasüsteemis, suudab informatsiooni kriitiliselt hinnata ja kasutada. 4. Arutleb meedia rolli üle ühiskonnas eakohaseid

	meelelahutus jne. Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine.	võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine.	näiteid kasutades.
2	Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik elu, eraelu, kommunikatsioonieetika</i> . 2. Tunneb autori (ka enda kui autori) õigusi ja vastutust erinevates suhtluskogukondades.
1	Turundus-kommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahetõed, tulud ja kulud meedias)		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>reklaam, valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam, tootepaigutus</i> . 2. Eristab infovoost reklaami erinevaid liike ja mõistab nende suhtluseesmärki.
1	Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, allalaadimine. Plagieerimine.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>plagiat</i> . 2. Kasutab töid vormistades nõuetekohast viitamist ja tsiteerimist.
5	Ühiskonna sotsiaalne struktuur Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm	Infootsing teabeallikatest (Rahvusseltside ja usuühenduste koduleheküljed, raamatusari „Rahvused Eestis“) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine; tõsielufilmide sarjast „Etnomosaiik“ analüüsimine.	1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>sotsiaalsed erinevused, identiteet</i> . 2. Märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjust. 3. Väärtustab soolist võrdõiguslikkust.
1	Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus</i> . 2. Väärtustab sotsiaalset sidusust.
1	Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.		Väärtustab sotsiaalset õiglust.

2	Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>mitmekultuurilisus</i> . 2. Mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.
3	Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).	Infootsing teabeallikatest (Riigiasutuste kodulehed, mittetulundusühingute koduleheküljed, vabatahtlike tööd tutvustavad materjalid, Eestis asuvate ettevõtete kodulehed ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine.	1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik sektor, avalik-õiguslik asutus, riigiasutus</i> . 2. Selgitab avaliku sektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
1	Erasektor kui kasumile suunatud sektor.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>erasektor, eraettevõtte</i> . 2. Selgitab erasektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
1	Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>mittetulundussektor, sihtasutus</i> . 2. Teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi ning oskab neid kasutada.
5	Ühiskonnaliikmete õigused Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel.	Infootsing teabeallikatest (Tähtsamad inimõigustealased dokumendid, põhiseadus, „Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega“) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine.	1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>inimõigused</i> . 2. Selgitab inimõiguste olemust. 3. Oskab nimetada tähtsamaid inimõigusi. 4. Märkab inimõiguste rikkumist ning astub samme, et edendada inimõiguste järgimist.
1	Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.		Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiõigused, sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused</i> .
1	Lapse õigused, kohustused ja vastutus.		1. Tunneb lapse õigusi ja lastekaitse põhimõtteid. 2. Tunneb õiguste ja kohustuste ning vabaduse ja

			vastutuse seost.
1	Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne eksploatatsioon, elundikaubandus jm. UNISEFi tegevus.		1. Tunneb riske ja oskab vältida ohte. 2. Teab, kust otsida abi.
16 3 1	Riik ja valitsemine Demokraatia Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused.	Infootsing teabeallikatest (Õpetaja käsiraamatud, nt „Inimene ja ühiskond”) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja kaartide analüüs; töölehtede täitmine, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklite ja filmide analüüs	1. Eristab demokraatiat ja autokraatiat, tunneb ning selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ning annab neile hinnangu. 2. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatia, autokraatia, totalitarism, võimude lahusus ja tasakaal</i> .
1	Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus ning võimude lahusus ja tasakaal.		1. Selgitab demokraatia põhimõtteid ja nende rakendamist riigivalitsemises. 2. Iseloomustab ja väärtustab demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt kaasamine, enamuse ja vähemuse arvestamine, igäühe võrdsus seaduse ees, seisukohtade mitmekesisus). 3. Käitub demokraatia põhimõtete järgi.
1	Õigusriik. Kodanikuvabadused ja –õigused.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused</i> . 2. Selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid. 3. Väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi.
13 4	Eesti valitsemiskord Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse	Infootsing teabeallikatest (Õpetaja käsiraamatud, nt „Inimene ja ühiskond”) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate	1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim,</i>

	moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus (KOV)	tekstide ja kaartide analüüs; töölehtede täitmine, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklite ja filmide analüüs	<i>president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus.</i> 2. Tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust. 3. Iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart). 4. Suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades.
2	Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kohus, kolmeastmeline kohtusüsteem, õigusakt.</i> 2. Mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda. 3. Oskab leida vajalikku õigusakti ning kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT).
2	2.3. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodakondsus, kodanikuõigused, kodanikukohustused, kodakondsuseta isik.</i> 2. Tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust.
2	Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>erakond.</i> 2. Nimetab Eesti parlamendi erakondi.
2	Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatlikud valimised, valimisõigus, hääleõigus.</i> 2. Selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid ning kujundab oma poliitilisi eelistusi.

	hääletamine.		
1	Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.		1. Oskab nimetada olulisemaid rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on. 2. Teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.

Üldised õpitulemused:

10.klassi lõpul õpilane*

1. tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
2. määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
3. tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
4. tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ning kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
5. tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
6. analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autorikaitset; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid.

**Kuulmispuudega õpilased toetuvad jutustamisel, selgitamisel, võrdlemisel jm iseseisvat kõnekasutust nõudvate ülesannete sooritamisel vajadusel küsimustele, tugisõnadele, mõistekaartidele või kavapunktidele.*

11.klass

1 tund nädalas

Tundide arv	Õppesisu	Õppetegevused	Õpitulemused
15 6	Kodanikuühiskond Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabariik ja MTÜd. Kirik ja usuühendused.	Infootsing teabeallikatest (MTÜde koduleheküljed, noorteorganisatsiooni koduleheküljed) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja kaartide analüüs; töölehtede täitmine, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklite analüüs	1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuühiskond, vabariik, mittetulundusühing</i> . 2. Mõistab kodanikuühiskonna ning vabariikide toimimise põhimõtteid ja eesmärgi. 3. Iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel.
6	Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabariiklik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasiorganisatsioonid. Noorteprojektid.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuosalus, kodanikualgatus</i> . 2. Oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas. 3. Analüüsib probleeme ja pakub lahendusi. 4. Algatab ning toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ja elluviimisel.
3	Käitumine kriisioludes.		Märkab abivajajat ja abistab võimaluse korral.
20 5	Majandus Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagamine maailmas.	Infootsing teemakohastest teabeallikatest (nt statistilised andmebaasid, Statistikaameti koduleheküljed) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; allikate tekstide ja statistika analüüs; töölehtede täitmine, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklite ja filmide analüüs	1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum</i> . 2. Iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid.
6	Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.		1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>riigieelarve, maksud, tulude ümberjagamine, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus</i> . 2. Iseloomustab ettevõtluse ja riigi rolli majanduses.

			<p>3. Selgitab maksustamise eesmärke ja põhimõtteid.</p> <p>4. Teab Eestis kehtivaid makse ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.</p>
3	<p>Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötajatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.</p>		<p>1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>tööturg</i>.</p> <p>2. Tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul.</p> <p>3. Teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu.</p> <p>4. Analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel.</p>
6	<p>Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.</p>		<p>1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>brutopalk, netopalk, laen, investeerimine, tarbijakaitse</i>.</p> <p>2. On orienteeritud enesearendamisele ning iseseisvale toimetulekule ühiskonnas.</p> <p>3. Hindab ressursside piisavust ning enda oskusi ja võimeid tegutseda.</p> <p>4. Oskab koostada isiklikku eelarvet.</p> <p>5. Oskab arvutada netopalka.</p> <p>6. Tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana.</p> <p>7. Tarbib säästlikult.</p>

Üldised õpitulemused:

II kooliastme lõpul õpilane*

1. tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;

2. määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
3. tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
4. tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ning kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
5. tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
6. selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahet, teab, mis on avalik ja erasektor; tunneb maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
7. hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
8. hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
9. analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autorikaitset; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
10. teab, mis on üleilmastumine, toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.

**Kuulmispuudega õpilased toetuvad jutustamisel, selgitamisel, võrdlemisel jm iseseisvat kõnekasutust nõudvate ülesannete sooritamisel vajadusel küsimustele, tugisõnadele, mõistekaartidele või kavapunktidele.*